

DJECA U POKRETU U BOSNI I HERCEGOVINI

Pregled materijala i Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)

PROJEKAT
„ZAŠTITA DJECE U POKRETU U BOSNI I HERCEGOVINI“

Izdavač
„Zdravo da ste“, Banja Luka

Za izdavača
Nada Uletilović

Autori
Aleksandra Kukoljac
Mirsada Bajramović

Lektor
Igor Simanović

Štampa
„Atlantik“ bb

Tiraž
420

Save the Children je vodeća nezavisna organizacija za djecu u svijetu.

NAŠA VIZIJA je svijet u kojem svako dijete ostvaruje pravo na život, zaštitu, razvoj i učešće.

NAŠA MISIJA je da podstičemo pozitivne pomake u načinu na koji se svijet odnosi prema djeci i da postignemo trenutne i trajne pomake u njihovim životima.

© **Save the Children 2014**

Ova publikacija je proizvedena u okviru projekta „Zaštita djece u pokretu u Bosni i Hercegovini“.

Ovaj dokument je pripremljen uz pomoć Save the Children. Stavovi autora izraženi u ovoj publikaciji ne moraju odražavati stavove organizacije Save the Children.

Sadržaj ove publikacije se može slobodno koristiti ili kopirati u nekomercijalne svrhe uz obavezno navođenje izvora.

nwb.savethechildren.net

DJECA U POKRETU

U BOSNI I HERCEGOVINI

Pregled materijala i Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)

SADRŽAJ

UVOD	7
Istraživanje o stanju djece u pokretu u BiH	9
Unapređenje sistema zaštite djece u pokretu u Bosni i Hercegovini	13
Priručnik za planiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta	18
Instrument potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)	19
OBRAZAC POTPUNE PROCJENE STANJA DJETETA U POKRETU U BIH NA LINIJI NAJBOLJEG INTERESA DJETETA (OPNI)	21
Uvod	21
Principi programiranja	21
Značaj programiranja u najboljem interesu djeteta za djecu u pokretu	22
Instrument procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta	23
Početa ili preliminarna procjena	24
Potpuna procjena	27
Umjesto kraja	47

UVOD

Pristup zaštiti i razvoju, baziran na ljudskim pravima, važan je, na prvom mjestu, zbog toga što je vođen ispunjenjem ljudskih prava za sve ljude. Ovakav pristup je usmjeren na postizanje trajnih promjena koje vode ka tom cilju, putem poštovanja dostojanstva i vrijednosti svakog ljudskog bića, i kao pojedinca, ali i kao pripadnika društva, bez diskriminacije po bilo kojem osnovu.

Odgovornost za organizaciju društva i sistema usluga koji je baziran na ljudskim pravima leži prvenstveno na državi, koju predstavlja vlada sa svojim upravljačkim i izvršnim tijelima, te sistemom koji, spušten do nivoa lokalne zajednice, djeluje u skladu sa tim državnim usmjerenjem. Neki od osnovnih principa ljudskih prava su njihova **univerzalnost** – (ljudska prava pripadaju svim ljudima bez obzira na to ko su, gdje žive na zemlji ili u kakvim okolnostima žive); **nedjeljivost i međusobna zavisnost** – (uskraćivanje nekih prava dovodi do uskraćivanja i ostalih); **neotuđivost** – (ljudska prava se ne mogu nikome oduzeti); **podrazumijevaju odgovornost** – (kada neka zemlja ratifikuje instrument kojim se garantuju ljudska prava, ona je odgovorna za njihovo provođenje svim svojim građanima, uključujući i djecu, a odgovorna je i za njihovu implementaciju i pred međunarodnom zajednicom). **Nosioci prava su i sami odgovorni** za poštivanje prava drugih, bilo moralno ili pravno, kroz uspostavljene zakonski okvir. **Participacija**, ili pravo na učešće, takođe je jedan od fundamentalnih principa ljudskih prava, koji omogućava ljudima da učestvuju u svim područjima svog života i u svim stvarima koje imaju uticaja na njih.

Način postizanja razvoja kroz pristupe bazirane na ljudskim pravima oslanja se na činjenicu *odgovornosti* koju imaju moćni ljudi i institucije prema onima koji imaju manje moći. Neke od najvažnijih prednosti ovakvog pristupa su:

- Međunarodna usaglašenost i legitimitet – cilj i standardi su univerzalno ujednačeni i postavljeni u međunarodnom pravnom okviru koji dijele vlade, donatori i civilno društvo;
- Jasan, zajednički i dugoročni cilj usmjeren na ispunjenje ljudskih prava - koji može da se podijeli sa svima koji rade u području zaštite i razvoja, zajedno sa standardima za mjerenje napretka;
- Odgovornosti vlada, donatora i privatnog sektora, zajednica i pojedinaca, identifikovane su, a i različiti načini za podsticanje te odgovornosti su već razvijeni i isprobani;
- Osnaživanje – kroz aktivnu participaciju obespravljenih ili diskriminiranih grupa vidi se kao esencijalni način za postizanje socijalne pravde, nediskriminacije i razvoja koji pomaže siromašnima;
- Jednakost – snažan fokus se usmjerava na pravdu, jednakost i slobodu, a i spremnost da se radi sa pitanjima moći koja su utkana u korijene siromaštva i eksploatacije. Postoji predanost u tome da se dosegnu oni koji su najviše isključeni.
- Veći uticaj i efektivnost – zbog svoje usmjerenosti na odgovornost, osnaživanje i aktivizam, pristup baziran na pravima vidi se kao efektivan u borbi protiv nepravde, siromaštva i eksploatacije.
- Integrativan pristup – pristup baziran na ljudskim pravima uključuje i ono što se naziva „dobra praksa razvoja“ u jedan cjelovit holistički pristup¹.

Kao poseban napor koji je učinjen da se zaštiti posebna ranjivost djece u kontekstu ljudskih prava, razvijena je Konvencija o pravima djeteta. Razumijevanje procesa programiranja zasnovanog na pravima djeteta jako je važno za unapređenje dječije zaštite, kako na nivou svakog pojedinca profesionalca koji radi sa djecom, organizacije sistema koji pruža podršku djeci, strateških pravaca unutar socijalne zaštite djece, tako i za okvire intersektorske saradnje u zemlji. Kontekst programiranja i planiranja zasnovanog na pravima djeteta takođe je i osnovica za uspostavljanje opštih standarda u dječijoj zaštiti, ali i baza za razmjenu dobrih praksi. Za definisanje programiranja baziranog na pravima djeteta važno je da definišemo osnovne pojmove koji ga čine:

¹ Child Rights Programming, How to apply rights-based approaches to programming, A Handbook for international Save the Children Alliance Members, <http://resourcecentre.savethechildren.se/sites/default/files/documents/2658.pdf>

- **Dijete** – je svaka djevojčica i dječak uzrasta ispod 18 godina;
- **Prava** – definisana kao međunarodna ljudska prava koja se odnose na djecu, postavljena u okviru Konvencije o pravima djeteta Ujedinjenih nacija, ali i u ostalim konvencijama koje se tiču ljudskih prava;
- **Programiranje** – upravljanje setom aktivnosti, uključujući analizu, planiranje, implementaciju i monitoring, prema definisanom cilju, uključujući dobre razvojne prakse.

Ovako objašnjeni osnovni pojmovi vode nas do definicije programiranja zasnovanog na pravima djeteta, koja glasi:

„Programiranje zasnovano na pravima djeteta znači korištenje principa dječijih prava za planiranje, implementaciju i monitoring programa sa ukupnim ciljem usmjerenim na poboljšanje položaja djece, na način da svi dječaci i djevojčice mogu uživati svoja prava i živjeti u društvu koje priznaje i poštuje prava djeteta.”²

Ključne komponente ovog planiranja su:

1. Fokus na djecu: jasan fokus na djecu, njihova prava i njihovu ulogu društvenih aktera;
2. Holistički pogled na djecu: uvažavanje svih aspekata djeteta tokom donošenja strateških izbora i uspostavljanja prioriteta;
3. Odgovornost: jak naglasak na odgovornosti za promociju, zaštitu i ispunjenje dječijih prava među širokim krugom nosioca dužnosti, od primarnih (države) do privatnog sektora, medija, profesionalaca iz oblasti dječije zaštite i ostalih pojedinaca u kontaktu sa djecom;
4. Podrška nosiocima dužnosti: uvažavanje načina na koji se nosioci dužnosti mogu pomoći da bi ispunili svoje obaveze kroz tehničku pomoć, budžetsku pomoć i druge oblike partnerstava;
5. Zagovaranje: važnost zagovaranja, javne edukacije i podizanja svijesti kao programskih alata u cilju osiguravanja da se nosioci dužnosti smatraju odgovornima;
6. Učešće: promocija efikasne dječije participacije u programiranju (i izvan njega), u skladu sa kapacitetima djece;
7. Nediskriminacija: posvećenost uključivanju marginalizovane djece borbi protiv diskriminacije prema polu, klasi, etničkoj pripadnosti, onesposobljenju itd.;
8. Najbolji interes djeteta: razmatranje (sa djecom) uticaja svih programskih izbora na djecu.
9. Opstanak i razvoj: fokus na direktni opstanak djece, kao i na posvećenost osiguravanju razvoja do njihovih punih potencijala;
10. Djeca kao dio zajednice: razumijevanje dječijeg mjesta u porodici, zajednici i društvu i uloge koju njihovi roditelji i drugi koji o njima brinu imaju u odbrani njihovih prava i usmjeravanju njihovog razvoja;
11. Osnovni uzroci i šira pitanja: fokus na pronalaženje uzroka kao neposrednih kršenja prava;
12. Partnerstva: izgradnja partnerstava i saveza za promociju i zaštitu dječijih prava;
13. Informisanje i znanje. Facilitiranje pristupa i razumijevanja dječijih prava među samom djecom, u njihovim zajednicama i ključnim nosiocima dužnosti, uključujući i vladu.³

Ratifikacijom Konvencije o pravima djeteta i sličnih međunarodnih dokumenata, jedan od prvih koraka koji se preduzimaju jeste usaglašavanje domaćeg zakonodavstva sa odredbama koje se preporučuju. U Bosni i Hercegovini je taj proces donio dosta dobrih primjena u zakonodavstvu, koje su unaprijedile dječiju zaštitu, ali taj proces još uvijek nije dovršen. Međutim, čak i u takvoj situaciji, u kojoj zakoni nude relativno dobar okvir za kvalitetnu dječiju zaštitu, ona time još uvijek nije garantovana, sve dok se ne obezbijedi puna implementacija usvojenog zakonskog okvira. Područje primjene usvojenih zakona i propisa u BiH je u mnogim analizama koje se bave stanjem prava djece registrovano kao problematično područje. Osnovni uzroci koji se navode kao objašnjenja za ovakvu situaciju jesu nedostatak finansijskih sredstava i podzakonskih akata.

U situaciji u kojoj se zemlja nalazi u teškoj poziciji, kako zbog „tranzicionih bolesti” tako i zbog posljedica rata i političke situacije koja ometa razvojno usmjerene procese, veoma

² Ibid.
³ Ibid.

je važno razmotriti i usvojiti principe planiranja baziranog na ljudskim pravima i pravima djeteta, uključiti se u globalne procese koji već produkuju dobre rezultate, i povećati odgovornost na svim nivoima, radi bolje zaštite razvoja sve djece i njihovog uključivanja kao ravnopravnih društvenih aktera.

Programiranje bazirano na dječijim pravima posebno je važno za planiranje programa za marginalizovanu i posebno ranjivu djecu. Jedna od tih grupa su svakako i djeca u migracijama. Njihova situacija je specifična zbog kršenja ljudskih prava, koje je najčešće i uzrok za migracije, bilo da su u pratnji svojih porodica ili bez njih. Veliki broj opasnosti i rizika koji prate djecu u njihovim migracijama zahtijeva širok pristup zaštiti, saradnju različitih aktera iz domena socijalne i zdravstvene zaštite, sigurnosti, obrazovanja. Individualizovano planiranje zaštitu bazirano na pravima djeteta, koje prati prioritete potrebe djeteta, omogućava ovakvu zaštitu.

U okviru tog procesa, organizacije Zdravo da ste i Save the Children realizovale su niz aktivnosti i pripremile set materijala koji prati te aktivnosti, iz projekata usmjerenih na poboljšanje sistema podrške i zaštite djece u pokretu u BiH. Taj set materijala obuhvata: Izvještaj o istraživanju o djeci u pokretu sa analizom pravnog okvira „Hoću da budem kao druga djeca“, analizu „Unapređenje sistema zaštite djece u pokretu u Bosni Hercegovini“, prilagođen priručnik „Pravo rješenje za djecu – praktični vodič za programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta“⁴, i Instrument za procjenu najboljeg interesa djeteta. Ovi materijali su bili polazna osnova za edukaciju kojom je do kraja 2014. godine obuhvaćeno 62 profesionalaca iz sistema zaštite djece u pokretu, kako vladinog tako i nevladinog sektora, iz cijele Bosne i Hercegovine, a ovdje ćemo ih ukratko predstaviti.⁵

Istraživanje o stanju djece u pokretu u BiH

Rad na analizi stanja u kojem se nalaze djeca u pokretu u Bosni i Hercegovini organizacija „Zdravo da ste“ započela je u partnerstvu sa Save the Children 2013. godine, realizacijom istraživanja o djeci u pokretu, koje je prvo ove vrste u BiH usmjereno na analizu šire populacije djece u pokretu.

Predmet istraživanja su bile aktuelne politike i prakse zaštite djece u pokretu u Bosni i Hercegovini, koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja, migriraju, i koju migracije čine potencijalno izloženim rizicima od neadekvatne brige, ekonomske ili seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja.

Ovo kvalitativno istraživanje je imalo za cilj da se:

- analizira zakonska osnova u BiH koja reguliše ovu oblast i njena usklađenost sa međunarodnim standardima,
- bolje razumije fenomen djece u pokretu u BiH i sve dimenzije ove pojave, uzroci migracija i specifični rizici kojima su djeca izložena,
- da se čuje glas djece koja su u pokretu u BiH: o njihovim iskustvima u toku migracija, o uslugama koje su dobijali u toku putovanja i preporukama za poboljšanje njihove zaštite,
- analizira sistem podrške i usluga koje su ovoj djeci dostupne,
- formulišu preporuke za unapređenje sistema podrške djeci u pokretu u BiH.

Pod pojmom djece u pokretu analiziran je položaj sljedećih grupa djece:

- djeca koja rade i/ili žive na ulici,
- djeca žrtve trgovine ljudima,
- djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite,
- djeca tražioci azila,

⁴ Pravo rešenje za decu – Praktični vodič za programiranje zasnovano na najboljem interesu deteta, Izdavač Grupa 484, Beograd, 2013, prevod originala: Getting it right for children - A practitioner's guide to child rights programming (International Save the children Alliance, Save the Children CRP-PEN - Child Rights Programming Professional Exchange Network, 2007)

⁵ Svi materijali dostupni su na www.zdravodaste.org

- djeca neregularni migranti,
- djeca povratnici po osnovu sporazuma o readmisiji.

U ovom istraživanju korištena je metodologija koju su razvile NVO Atina i Grupa 484 iz Srbije za potrebe izrade studije „Deca u pokretu“, koja je rađena 2012. godine uz finansijsku podršku Evropske komisije, Fonda za otvoreno društvo u Srbiji i Save the Children. Ova metodologija je podrazumijevala, pored standardnih tehnika, kao što su npr. analize dokumenata, korišćenje polustrukturisanih dubinskih i fokus-grupnih intervju, i upotrebu „mape puta“. Mapa puta na simbolički način prikazuje nekoliko ključnih tačaka u procesu migracija: tačku u kojoj počinje putovanje, tačku privremenog boravka i tačku koja označava krajnju destinaciju, i korištena je prilikom istraživačkih aktivnosti sa djecom. Uz predstavljanje međunarodnih standarda u zaštiti djece, pa posredno i djece u pokretu, koje propisuju Ujedinjene nacije, Savjet Evrope i Evropska unija, istraživanje je obuhvatilo i pregled i analizu nacionalnog zakonodavnog okvira⁶.

Analiza pravnog okvira

Analiza statusa djece u pokretu u BiH obuhvatila je i definisanje samog pojma i njegovu operacionalizaciju u BiH kontekstu. Kako ne postoji opšteprihvaćena definicija pojma *djeca u pokretu*, različite organizacije angažovane u oblasti zaštite/zastupanja prava djeteta na drugačije načine opisuju okvire za zaštitu ove grupe, ili tačnije – grupa djece. Za potrebe procesa koji smo započeli u BiH koristili smo definiciju organizacije Save the Children, koja djecu u pokretu definiše kao djecu koja „iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženom rizicima od neadekvatne brige, ekonomske i seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja“.

Djeca u pokretu nisu prepoznata kao posebna kategorija u zakonodavnom i institucionalnom bosanskohercegovačkom pravnom okviru, ali se određeni zakonski i strateški dokumenti bave pitanjima pojedinih grupa djece koje se smatraju „djecom u pokretu“, te utiču na njihovu zaštitu i ostvarivanje prava. Činjenicu usložnjava i državno uređenje BiH i ustavna podjela nadležnosti za određene oblasti po različitim nivoima vlasti.

Ovako kompleksno uređenje u BiH zahtijevalo je da se analizom obuhvati preko 90 propisa na svim nivoima vlasti od državnog, entitetskog i Brčko distrikta do kantonalnog nivoa, a koji na određeni način tretiraju određene kategorije djece koje pripadaju djeci u pokretu. Pregled bosanskohercegovačkog pravnog okvira je prikazan od najopštijih temeljnih akata kojima se definišu osnovni principi i vrijednosti sistema zaštite, do onih zakona i podzakonskih akata koji su najrelevantniji za oblast zaštite djece u pokretu.

Komiteet za prava djeteta UN je prilikom razmatranja objedinjenog drugog, trećeg i četvrtog periodičnog izvještaja BiH⁷, na sjednici održanoj 19. septembra 2012. godine⁸ i na sjednici održanoj 05. oktobra 2012. godine, izrazio zabrinutost, jer i dalje u BiH ne postoji sveobuhvatno zakonodavstvo vezano za dječija prava na državnom nivou, čime bi se postigao potpun i direktan učinak Konvencije na državnom zakonodavstvu. Zbog složenosti političke i administrativne organizacije države (dva entiteta, deset kantona i jedan administrativni distrikt, od kojih svaki ima budžetsku i administrativnu autonomiju), nedostatak takvog zakonodavstva, po mišljenju Komiteta, rezultira nedosljednošću u implementaciji prava djeteta na cijelom području države, pri čemu su djeca u sličnim situacijama podložna varijacijama u ispunjavanju njihovih prava zavisno od mjesta svog prebivališta.⁹

Detaljna analiza međunarodnog i domaćeg zakonodavnog okvira, kao i detaljni rezultati istraživanja fenomena djece u pokretu u BiH, mogu se naći u publikaciji „Hoću da budem kao druga djeca“, koju je objavilo udruženje „Zdravo da ste“ 2014. godine.

Na osnovu ukupne analize i pravnog okvira i stanja na terenu koje je obuhvatilo i mišljenja djece, na kraju su predstavljene i preporuke za unapređenje stanja u ovoj oblasti dječije zaštite, a one su sljedeće:

⁶ „Hoću da budem kao druga djeca“, Zdravo da ste, 2014. godina, Banja Luka (www.zdravodaste.org).

⁷ CRC/C/BIH/2-4

⁸ Pogledati CRC/C/SR.1730 i CRC/C/SR.1731

⁹ CRC/C/OPAC/BIH/CO2-41

1. Uskladiti domaće zakonodavstvo sa međunarodnim standardima u pravcu:

- Izmjena i dopuna entitetskih porodičnih zakona po pitanju definisanja posebnih vještina i znanja koje poseban staratelj mora posjedovati u slučaju dodjeljivanja starateljstva nad djecom u pokretu i ograničiti maksimalan broj štíćenika po jednom staratelju;
- Izmjena i dopuna entitetskih krivičnih zakona i zakona Brčko Distrikta u skladu sa Protokolom iz Palerma, Konvencijom Vijeća/Savjeta Evrope o borbi protiv trgovine ljudima i Konvenciji o zabrani i trenutnoj akciji na eliminaciji najtežih oblika rada djece, u pogledu krivičnih djela „trgovine ljudima“, „krijumčarenja ljudima“ i „zasnivanje ropskog odnosa i prevoz osoba u ropskom odnosu“ kako bi se ispunile međunarodne obaveze BiH i obezbijedila jednakost građana pred zakonom;
- Donošenje federalnog Zakona o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku;
- Izmjene i dopune entitetskih zakona o zdravstvenom osiguranju s ciljem osiguranja bezuslovne i besplatne zdravstvene zaštite za djecu u pokretu. U tom pravcu neohodne su izmjene i dopune kantonalnih odluka o maksimalnim iznosima neposrednog sudjelovanja osiguranih osoba u troškovima korištenja pojedinih vidova zdravstvene zaštite u osnovnom paketu zdravstvenih prava, s ciljem oslobađanja djece od plaćanja participacije;
- Izjednačiti status i procedure za djecu ilegalnih imigranata i tražioca azila sa djecom kojima je priznata međunarodna zaštita u BiH u pogledu obima ostvarivanja prava na zdravstvenu zaštitu i u tom pogledu pristupiti izmjeni i dopuni Zakona o kretanju i boravku stranaca i azilu, odnosno podzakonskom aktu Pravilniku o standardima funkcionisanja i drugim pitanjima značajnim za rad imigracijskog centra¹⁰ i Pravilniku o međunarodnoj zaštiti (azilu).
- U imigracionim centrima pravo djeteta na igru, obrazovanje i društvene aktivnosti treba podzakonskim aktom definisati kao obavezujuće i ne smije biti uslovljeno mogućnostima centra (kako je to trenutno), s obzirom na značaj i važnost ovoga prava za pravilan rast i razvoj djeteta, naročito ako se uzme u obzir i činjenica da je većina ove djece bila pod određenim traumama i izložena nehumanom i neljudskom ponašanju. U vezi s tim u prostorijama imigracionoga centra treba obezbijediti posebno mjesto za društvene aktivnosti za djecu i opremiti ga za ove namjene, za što se trebaju planirati i sredstva u budžetu.
- Osoba smještena u imigracioni centar mora biti informisana o svojim pravima na jeziku koji razumije koristeći se različitim informativnim materijalima.
- U skladu sa međunarodnim standardima, Okvirnim zakonom o obrazovanju eksplicitno treba definisati način i obim ostvarivanja prava na besplatno osnovno obrazovanje kroz nabavku udžbenika, školskog pribora, užine i prevoza za djecu u BiH, te imenovati odgovorne institucije za implementaciju. U Zakonu o osnovnom obrazovanju i vaspitanju RS, Brčko Distrikta i kantonalnim zakonima u FBiH, djeci do 18 godina, koja su izvan redovnog obrazovnog sistema, zakonski obezbijediti besplatno vanredno polaganje razreda osnovne škole, po skraćenom planu i programu, radi sustizanja razreda i nastavka školovanja. Obavezati sve obrazovne institucije na organizovanje instruktivne nastave za djecu koja vanredno polažu razrede osnovne škole. Tu djecu, u periodu vanrednog polaganja razreda, izjednačiti u pravima koja proističu iz osnovnog obrazovanja, sa učenicima koji redovno pohađaju nastavu (pravo na zdravstveno osiguranje, na besplatne udžbenike, prevoz i sl.).
- Pristupiti hitnoj reformi socijalne zaštite u Federaciji Bosne i Hercegovine kako bi se osnovna prava djece iz oblasti socijalne zaštite ujednačila i stavila u nadležnost Federacije BiH, a djeca u pokretu postala zakonski vidljiva. Djecu koja su žrtve trgovine ljudima i nasilja, štetnog rada i drugih oblika ekonomske eksploatacije, u kantonalnim i federalnim zakonima treba definisati kao posebne korisnike prava iz oblasti socijalne zaštite. Ove mjere će direktno uticati na poboljšanje socijalne zaštite djece u pokretu. Zakoni o socijalnoj zaštiti RS djecu u pokretu prepoznaju kroz različite kategorije korisnika socijalne zaštite. Izmjene i dopune Zakona bi trebale ići u pravcu usklađivanja definicije djeteta žrtve trgovine ljudima sa definicijom iz protokola iz

¹⁰ „Službeni glasnik BiH“ broj 105/08.

Palerma i Evropske konvencije o borbi protiv trgovine ljudima. Zakonom o dječijoj zaštiti djeca u pokretu su prepoznata kao korisnici dodatka na djecu.

- Neophodno je unaprijediti Zakon o državljanstvu BiH, kako bi se u potpunosti uskladio s važećim međunarodnim normama i standardima na području državljanstva. Trebalo bi unijeti odredbu koja bi omogućila strancima, a posebno državljanima drugih republika bivše SFRJ, koji su na dan 01.01.1998. godine imali prebivalište u BiH, sticanje, uz olakšavajuće okolnosti, bosanskohercegovačkog državljanstva. Ovom odredbom treba se predvidjeti više slučajeva olakšavajuće naturalizacije, između ostalog, rođenjem i boravkom na području BiH.
- Donijeti Pravilnik o standardima za rad i pružanje usluga u ustanovama socijalne zaštite u FBiH;
- Strategiju za reintegraciju povratnika potrebno je efikasnije implementirati i prevazići poteškoće koje se u njenoj implementaciji javljaju zbog ekonomske reintegracije, pristupa zdravstvenoj zaštiti, socijalnoj zaštiti, penzijama i zapošljavanju manjinskih povratnika. Nedostatak ljudskih, materijalnih i finansijskih kapaciteta socijalnih službi na lokalnim nivoima, nedovoljna koordinacija između nadležnih organa/institucija na svim nivoima u procesu reintegracije readmisiranih osoba, nedostatak budžetskih sredstava za implementaciju ovih aktivnosti i opšte ekonomsko-socijalno stanje u državi, razlozi su da na lokalnom nivou gotovo i ne postoji sistemska podrška readmisiranim osobama u procesu reintegracije.

2. Jasno formulisati politiku zaštite djece u pokretu, donijeti relevantne i efikasne programe i usluge koji odgovaraju dimenzijama i specifičnostima ovog fenomena i pri tome uzeti u obzir i dječiju perspektivu, kroz sljedeće zadatke:

- Jasno definisati mehanizam koordinacije svih aktera u sistemu podrške i zaštite djece u pokretu, uključujući i nevladine organizacije koje razvijaju programe za podršku djeci u pokretu;
- Planirati finansijska sredstava na državnom, entitetskom i lokalnom nivou za realizaciju programa za djecu u pokretu;
- Kreirati specifične programe prevencije nesigurnih migracija, kao i programe za podizanje svijesti o rizicima koje migracije predstavljaju za djecu;
- Uspostaviti sistem informisanja za sve koji se nađu u migracijama, o mjerama zaštite koje su im osigurane;
- Osigurati djeci smještenoj u Imigracioni centar informativni materijal o pravima na jeziku koji razumiju i koji im je prilagođen;
- Osigurati da svi centri (imigracioni, azilantski, izbjeglički i readmisioni centri) imaju opremljene i djeci dostupne posebne prostorije za društvene aktivnosti za djecu;
- Pojednostaviti procedure registracije djece u matične knjige rođenih i osigurati da sva djeca budu u sistemu;
- Ojačati sistem socijalne zaštite generalno i učiniti ga sposobnim da odgovori na potrebe djece u pokretu;
- Osigurati veća socijalna davanja kako bi se popravio standard najugroženijih kategorija djece;
- Unaprijediti obrazovni sistem da bude inkluzivniji za djecu u pokretu;
- Osigurati poštivanje i uvažavanje kulturoloških i jezičkih razlika, posebno za djecu u pokretu, koja dolaze iz zemalja sa različitim jezikom, tradicijom i običajima;
- Uraditi protokole o postupanju za povratnike po sporazumu o readmisiji na nivou svake opštine;
- Raditi na kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji i podršci, posebno osoblja koje radi sa djecom u državnim institucijama, ustanovama socijalne zaštite, policijom, porodicama, te nevladinim organizacijama koje su direktni pružaoci usluga ovoj populaciji, kroz razvijanje i primjenu programa obuke zanovane na dječijim pravima;
- Što prije staviti u funkciju novoizgrađeni Azilantski centar u Trnovu;
- Otvoriti prihvatne stanice i dnevne centre za djecu uključenu u rad i/ili život na ulici ili su u riziku da to postanu, kao usluge socijalne zaštite, u svim lokalnim zajednicama koje se suočavaju sa problemom prosjačenja i ekonomske eksploatacije djece;

- Razviti i unaprijediti minimalne standarde za pružanje usluga različitim podgrupama djece u pokretu u formalnom sistemu socijalne zaštite, kao i servisima koje pružaju nevladine organizacije, te uspostaviti institut nadzora nad kvalitetom usluga vodeći se principom zadovoljstva korisnika;
- Ojačati materijalne, ljudske i tehničke kapacitete centara za socijalni rad kako bi mogao da adekvatno odgovori potrebama djece u pokretu;
- Edukovati prevodioce i druge profesionalce koji se uključuju u postupak pomoći i podrške djeci u pokretu, za senzibiliziran rad sa njima;
- Indikatore za prepoznavanje djece potencijalnih žrtava trgovine treba učiniti vidljivim i dostupnim svim profesionalcima koji rade sa djecom u vladinom i nevladinom sektoru i sastavnim dijelom edukativnih materijala za službenike zaposlene u tužilaštvu, sudstvu, socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim institucijama, te nevladinim organizacijama;
- Boriti se protiv siromaštva, diskriminacije i kriminala kao preduslova za borbu protiv, po djecu štetnih migracija;
- Uspostaviti regionalnu saradnju sa zemljama u okruženju, kako na nivou vlada, tako i na nivou profesionalaca uključenih u sistem zaštite i podrške djeci u pokretu;
- Uključiti medije u praćenje fenomena djece u pokretu i s tim u vezi edukovati novinare kako bi na adekvatan način pratili i izvještavali o stanju i pravima ove djece;
- Provesti javnu kampanju o fenomenu djece u pokretu i opasnostima kojima su izložena.

U nastavku projektnih aktivnosti u 2014. godini, takođe u saradnji sa Save the Children, posebno smo se fokusirali na preporučeno ojačavanje sistema socijalne zaštite kako bi smo ga učinili sposobnim da odgovori na potrebe djece u pokretu kroz rad na kontinuiranoj profesionalnoj edukaciji i podršci, posebno osoblja koje radi sa djecom u državnim institucijama, ustanovama socijalne zaštite, policije, porodicama, te nevladinim organizacijama koje su direktni pružaoci usluga ovoj populaciji djece, kroz razvijanje i primjenu programa obuke znanovane na dječijim pravima i principu najboljeg interesa djeteta. Jedan od prvih koraka u tom pravcu bila je i detaljna analiza sistema usluga u socijalnoj zaštiti.

Unapređenje sistema zaštite djece u pokretu u Bosni i Hercegovini

Svrha ove analize je bila da se, u odnosu na trenutni položaj djece u pokretu u Bosni i Hercegovini, odgovori na nekoliko pitanja:

- Koje su nadležne institucije i ustanove za pojedine grupe djece u pokretu?
- Koji su postojeći servisi i programi zaštite i podrške djeci u pokretu?
- Kakav je kvalitet usluga koje djeca u pokretu trenutno mogu dobiti?
- Šta se u postojećem sistemu usluga može poboljšati?
- Koji servisi i usluge nedostaju i ko su potencijalni organizatori i nosioci tih aktivnosti?

Analiza je uključila i kratak pregled ranije identifikovanih prostora za unapređenje zakonskog okvira, kao i osnovne nalaze o ostvarivanju prava u praksi. Ove podatke smo dobili iz analize pravnog okvira u pogledu usklađenosti sa međunarodnim standardima, i istraživačkih podataka koji su dobijeni od profesionalaca uključenih u sistem zaštite djece u pokretu i same djece koja su se u tom sistemu zatekla u momentu istraživanja.

Zakonski okvir je potrebno doraditi u domenu krivičnog zakonodavstva, prvenstveno u pogledu jasnog definisanja djeteta kao osobe mlađe od 18 godina. Porodični zakoni ne definišu precizno posebna znanja i sposobnosti koje moraju imati posebni staratelji koji se dodjeljuju djeci u pokretu u sistemu zaštite, a neka od grupa djece u pokretu nisu ni prepoznata kao korisnici prava iz sistema socijalnih usluga, te ova situacija zahtijeva i izmjene u zakonima o socijalnoj zaštiti u FBiH, kao i izmjene u entitetskim zakonima o zdravstvenom osiguranju, koje bi im omogućilo bezuslovnu i besplatnu zdravstvenu zaštitu. Djeci u pokretu potrebna je dodatna zakonska podrška u ostvarivanju prava na obrazovanje, u smislu omogućavanja vanrednog polaganja razreda osnovne škole i dodjeljivanja adekvatne podrške u ovom procesu.

Sama djeca i profesionalci koji su učestvovali u istraživanju¹¹ ocijenili su da sistem organizacije usluga ne nudi optimalnu zaštitu djeci u pokretu. Djeca su procijenila da osjećaju diskriminaciju u odnosu na ostalu djecu, da se osjećaju socijalno isključenim i u procesu migracija i unutar usluga koje dobijaju. Ona takođe osjećaju da nemaju mogućnost da izraze svoje mišljenje koje se odnosi na odluke vezane za migracije, ni svojim roditeljima/starateljima, ni profesionalcima u sistemu usluga. Isti je slučaj i sa praktičnim rješenjima, koja se definišu kao odluke u najboljem interesu djeteta. Sistem usluga im ne obezbjeđuje u dovoljnoj mjeri da uživaju svoje pravo na igru i slobodno vrijeme, na druženje sa vršnjacima i socijalizaciju. Sa druge strane, profesionalci koji rade sa djecom u pokretu procjenjuju situaciju uglavnom iz ugla svog resora i ne posmatraju potrebe i situaciju djece u pokretu u svoj njihovoj ukupnosti, onako kako se ona odražava na samo dijete koje je u procesu migracije i na njegove/njene potrebe. Baze podataka o djeci u jednako rasparčane po resorima, kao i cijeli sistem usluga za djecu u migracijama, bez adekvatne interresorne saradnje koja bi unaprijedila kvalitet i kontinuitet u pružanju usluga djeci u migracijama.

U detaljnom pregledu, koji je dao odgovore na ova pitanja imamo priliku da vidimo sistematično prikazan institucionalni okvir koji nudi usluge za djecu u pokretu. Uvrđena složenost struktura vlasti u BiH samo je jedan od faktora koji ometa ostvarenje dječijih prava i dovodi do kašnjenja u donošenju za djecu važnih odluka, a u procesu zaštite djece u pokretu, vrijeme je često od veoma velike važnosti. Iako postojeći zakoni predviđaju široku lepezu dječijih prava, mnoga od njih se ne ostvaruju zbog nedostatka sredstava, loše raspodjele nadležnosti i manjka prave koordinacije između relevantnih aktera.

Posebna pažnja u analizi sistema usluga posvećena je posebnim grupama djece u pokretu: djeca koja žive i/ili rade na ulici, djeca žrtve trgovine ljudima, djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite, djeca tražioci azila, djeca ilegalni migranti, djeca povratnici po sporazumu o readmisiji.

Djeca koja žive i/ili rade na ulici su prepoznata kao najbrojnija grupa djece u pokretu u BiH, koja ima najslabiji sistem podrške. Izdvojena je dobra praksa osnivanja pet dnevnih centara za ovu grupu djece u Sarajevu, Tuzli, Banjoj Luci, Mostaru, Zenici i Bihaću, kao model koji bi se trebao širiti u Bosni i Hercegovini jer oni pružaju niz usluga potrebnih ovoj grupi djece kao i mogućnosti rada na terenu, koji promovise proaktivan rad u zajednici i zaštitu djece pod rizikom od migracija ili zloupotrebe.

Na inicijativu Save the Children, koja i podržava rad ovih centara, nevladine organizacije koje vode dnevne centre su zajedno sa centrima za socijalni rad i predstavnicima opština u kojima egzistiraju ovi centri radili na razvijanju Minimalnih standarda za usluge dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici i djecu koja su u riziku da to postanu. Kroz proces konsultacija obuhvaćeni su i predstavnici resornih ministarstava¹² i Institucije ombudsmana za ljudska prava BiH. Ovi standardi predstavljaju napor da se vodi računa o kvalitetu usluga koje se pružaju djeci i da nivo tog kvaliteta ne smije biti ispod postavljenih minimalnih granica. Tuzlanski kanton je prvi kanton koji je u julu 2013. godine formalizovao ove Minimalne standarde u formi podzakonskog akta.¹³

Svaka organizacija koja vodi dnevni centar razvila je i potpisala sporazume/protokole o međuagencijskoj saradnji na lokalnom nivou koji definišu ulogu svih potpisnika u smislu pružanja podrške djeci koja su korisnici dnevnih centara, a sljedeći korak je i razvijanje specijalizovanog protokola o postupanju u slučaju prosjačenja djece, koji će predstavljati referalni mehanizam na lokalnom nivou. Udruženja „Nova generacija“ iz Banjaluke i „Zemlja djece“ iz Tuzle su već razvila takve protokole, koji su u skladu sa specifičnostima i kapacitetima svake zajednice.

11 Istraživanje „Hoću da budem kao druga djeca“, Zdravo da ste, 2013.

12 Ministarstvo za rad, socijalnu politiku, raseljena lica i izbjeglice Kantona Sarajevo, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i povratak Tuzlanskog kantona, Ministarstvo za rad, socijalnu politiku i izbjeglice Zeničko-dobojskog kantona i Ministarstvo zdravstva, rada i socijalne zaštite Hercegovačko-neretvanske županije, Ministarstvo za porodicu, omladinu i sport Republike Srpske, predstavnici nadležnih opštinskih službi iz pomenutih pet gradova, predstavnici Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Ministarstvo obrazovanja, nauke i kulture, Ministarstvo za ljudska prava BiH.

13 Pravilnik o prostornim, kadrovskim i tehničkim normativima za obavljanje usluga smještaja i boravka za djecu i mlade u okviru djelatnosti socijalne zaštite, „Službene novine TK“ broj 8/13.

Analiza je takođe obuhvatila i pregled prakse u privatilištima za djecu zatečenu u skitnji ili prosjačenju, kao i dnevne centre za djecu u riziku „Gnijezdo“. Poseban dio analize posvećen je identifikaciji područja unutar sistema zaštite koja je potrebno unaprijediti sa naglaskom na daljem širenju prakse dnevnih centara, rada u partnerstvu između centara za socijalni rad i nevladinih organizacija, obezbjeđivanju dovoljnih sredstava za rad ovih centara, podizanje svijesti u javnosti o problemima sa kojima se ova djeca suočavaju, borbi protiv predrasuda i intenzivnog rada na njihovoj inkluziji u životne tokove koji pogoduju dječijem razvoju.

Djeca žrtve trgovine ljudima su u nadležnosti Odsjeka za borbu protiv trgovine ljudima, koji radi unutar Sektora za međunarodnu saradnju i evropske integracije Ministarstva sigurnosti BiH. Podaci o ovoj djeci se razvrstavaju prema tri indikatora: *trgovina ljudima sa ciljem seksualnog iskorišćavanja, prodaja djece radi sklapanja braka i prosjačenje*. Službe za poslove sa strancima i Sektora za imigraciju imaju zakonsku obavezu prema djeci strancima, žrtvama trgovine ljudima. Rezultati našeg istraživanja su pokazali da je broj stranih žrtava u stalnom opadanju, dok je broj bosanskohercegovačkih državljana, koji su identifikovani kao žrtve trgovine ljudima unutar granica BiH, u stalnom porastu. Posebno zabrinjava činjenica da je među njima značajan broj djece. Ministarstvo sigurnosti BiH je uspostavilo *regionalne monitoring timove u Sarajevu, Mostaru, Banjoj Luci i Tuzli*. Ovi timovi predstavljaju *referalni mehanizam na državnom nivou*, a u njima su uključene i organizacije koje vode dnevne centre za djecu koja rade i/ili žive na ulici, kao i organizacije koje vode skloništa za žrtve trgovine ljudima. Ovo Ministarstvo je donijelo i *Smjernice o postupanju regionalnih monitoring timova za borbu protiv trgovine ljudima u BiH*, u kojima je data svrha uspostave regionalnih monitoring timova, te oblik i sadržaj njihove međusobne funkcionalne koordinacije, dok Centri za socijalni rad predstavljaju vodeće institucije za prevenciju, otkrivanje i rješavanje svih oblika nasilja nad djecom, te tako predstavljaju i ključnu instituciju u suzbijanju trgovine ljudima u BiH, posebno trgovine i eksploatacije djece. Analiza se posebno osvrnula na uslugu postavljanja privremenog staratelja. *Privremeni staratelj* ima odgovornost da zastupa i štiti prava maloljetne žrtve u svim fazama procesa: identifikaciji, asistenciji, zbrinjavanju, rehabilitaciji, repatrijaciji i resocijalizaciji žrtve. U sistemu zaštite ove djece važne su i sigurne kuće. Prva sigurna kuća za djecu žrtve nasilja i eksploatacije otvorena je u Banjaluci, a vodi je udruženje „Nova generacija“. Do sada su djeca žrtve trgovine ljudima zbrinjavana u sigurne kuće/skloništa za smještaj žena, žrtava trgovine ljudima. Ove sigurne kuće/skloništa vode udruženja Međunarodni forum solidarnosti EMMAUS i Medica Zenica koje imaju potpisane Protokole o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH za smještaj i zbrinjavanje stranaca žrtava trgovine ljudima. Pravnu pomoć žrtvama trgovine ljudima pruža udruženje „Vaša prava BiH“ koje ima potpisan protokol o saradnji sa Ministarstvom sigurnosti BiH i Ministarstvom za ljudska prava i izbjeglice BiH. Udruženje pruža besplatnu pravnu pomoć kroz efikasnu mrežu centara pravne i informativne pomoći u 16 kancelarija i sa 60 mobilnih timova širom BiH.

Analizom je utvrđeno da je potrebno djeci žrtvama trgovine ljudima, bez obzira da li se radi o stranim ili bosanskohercegovačkim državljanima, smještaj osigurati odvojeno od odraslih žrtava, u okruženju koje je prilagođeno djeci. *Sklonište za djecu* žrtve trgovine ljudima i djecu bez pratnje može da bude u sklopu neke od socijalnih ustanova za smještaj djece, ali funkcionalno i programski odvojeno. Rad tog skloništa može da organizuje ili sama ustanova ili specijalizovane nevladine organizacije koje u ovom poslu imaju veliko iskustvo. Unapređenje bi takođe predstavljalo i organizacija usluge privremenog staratelja na nivou entiteta u formi agencije koja bi okupljala socijalne radnike koji su motivisani i edukovani za obavljanje funkcije privremenog staratelja. Potrebno je uvesti akreditovani program¹⁴ za poslove privremenog staratelja za djecu u pokretu bez pratnje i na osnovu toga osigurati licencirane¹⁵ socijalne radnike za obavljanje ovih stručnih poslova. Ovi profesionalci bi preuzimali brigu za djecu žrtve trgovine ljudima i djecu bez pratnje, zalagali se za ostvarenje njihovih prava i obavljali ostale zakonom propisane aktivnosti. Pored toga potrebno je unaprijediti i učešće djece, a da bi se to ostavilo na praktičnoj razini neophodno je osigurati licencirane prevodioce za djecu strane državljanke.

¹⁴ Postupak akreditacije je postupak u kome se ocjenjuje da li program obuke, odnosno program pružanja usluge, namijenjen stručnim radnicima i stručnim saradnicima ispunjava utvrđene standarde za akreditaciju.

¹⁵ Licenciranje je postupak u kome se ispituje da li pružalac usluga socijalne zaštite (organizacija), odnosno stručni radnik (pojedinaac) ispunjavaju kriterijume i standarde za pružanje usluga u oblasti socijalne zaštite. Licenca je, jednostavno rečeno, dozvola za rad.

Djeca koja uživaju status međunarodne pravne zaštite su u nadležnosti dva ministarstva; Ministarstvo sigurnosti BiH je nadležno za utvrđivanje statusa, a Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, Sektor za izbjeglice, raseljene osobe, readmisiju i stambenu politiku, nadležno je za smještaj i ostvarivanje prava na zdravstvenu i socijalnu zaštitu, rad i obrazovanje pod istim uslovima pod kojim i bosanskohercegovački građani ostvaruju ta prava. Ista prava pripadaju osobama koje su smještene u Izbjegličko prihvatni centar u Salakovcu, kao i onim koje se nalaze u privatnom smještaju širom Bosne i Hercegovine.

Osnovni problem osoba sa priznatim izbjegličkim statusom, koji je utvrđen i ovom analizom, *jestе nedostatak integracijskih programa na državnom nivou, koji bi uključivali prije svega rješavanje adekvatnog stambenog pitanja i pomoć pri pronalasku zaposlenja, i prevazilaženje prepreka u njihovoj integraciji.*

Analiza je takođe utvrdila da prostor Izbjegličko prihvatnog centra u Salakovcu treba urediti i organizovati u skladu sa najboljim interesom djece, a u gradovima u kojima žive porodice, koje imaju status međunarodne pravne zaštite, trebaju razviti programe obuhvata djece predškolskog uzrasta u predškolske ustanove u gradu radi njihove integracije i socijalizacije sa drugom djecom. Država bi trebala uvesti institucionalne afirmativne mjere da se ovoj djeci omogući besplatan pristup ovim ustanovama. Na ovaj način bi se pomogla socijalna integracija djece od najranijeg uzrasta i prevenirali svi oblici eksploatacije i zlostrebe djece. Lokalne vlasti u saradnji sa obrazovnim ustanovama i nevladinim organizacijama i obrazovnim vlastima treba da organizuju i podrže materijalno i finansijski vanredno polaganje određenih razreda osnovne škole i promovišu upis u srednje i strukovne trogodišnje škole. Centri za socijalni rad i nevladine organizacije trebaju organizovati kampanje na lokalnom nivou za podizanje svijesti stanovništva o toleranciji prema različitostima i uvažavanje drugačijih običaja i kultura.

Sva pitanja u vezi sa *djecom tražiocima azila* se rješavaju u Ministarstvu sigurnosti BiH, odnosno u Sektoru za azil koji vrši upravne i druge stručne poslove koji se odnose na izvršenje i provođenje politike i postupka azila u BiH. Istraživanje je pokazalo da su djeca koja traže azil u BiH najčešće u pratnji svojih roditelja, a vrlo rijetko bez pratnje. Tražioci azila su strani državljani koji su, u čekanju rješavanja svog statusa, smješteni u Azilantski centar. Tražioci azila, ukoliko imaju uslove, mogu obezbijediti i sami sebi privatni smještaj. *Djeca tražioci azila bez pratnje* smještaju se u Azilantski centar, ali im se prethodno imenuju privremeni staratelji koji brinu o ostvarivanju svih njihovih prava sve dok borave u BiH. Analiza usluga je utvrdila da se za ovu djecu osigurava niz aktivnosti, te da je za dio njih potpisan i Protokolu o saradnji, za usluge koje pruža udruženje Fondacija bosanskohercegovačka inicijativa žena.

Na teritoriji BiH prisutan je problem *priznavanja izbjegličkog kartona i kartona tražioca azila kao identifikacionih dokumenata*. Naime, evidentno je da organi uprave i pored postojanja propisa kojima se reguliše postupak dokazivanja identiteta ovakvom vrstom identifikacionog dokumenta, nisu upoznati s njima odnosno da ih ne primjenjuju. Analizom je utvrđeno da izbjeglički centri moraju biti više prilagođeni djeci, a da je pristup obrazovanju i pomoć djeci tražiocima azila u savladavanju gradiva prioritetan zadatak. U donošenju programa i planiranju aktivnosti neizostavno je potrebno uključiti i djecu.

Djeca ilegalni migranti u Bosni i Hercegovini su u nadležnosti Službe za poslove sa strancima, koja je upravna organizacija u sastavu Ministarstva sigurnosti BiH. Ministarstvo sigurnosti BiH ima potpisan protokol o saradnji sa nevladinim organizacijama MFS Emmaus i „Medica“ Zenica, koje preuzimaju brigu o djeci bez pratnje, ili u slučajevima kada su i majka i dijete žrtve trgovine ljudima. Dijete koje je sa roditeljima ilegalno ušlo u BiH smješta se zajedno sa roditeljima ili u Imigracioni centar ili na drugo mjesto koje im nadležna služba odredi, a dijete koje u zemlju uđe ilegalno bez pratnje, Služba za poslove sa strancima će, po jasno utvrđenoj proceduri, zbrinuti u sigurnu kuću udruženja MFS Emmaus u Klokotnici. Za ovu djecu centar za socijalni rad u mjestu gdje je dijete pronađeno, imenuje privremenog staratelja, koji brine o pravima djeteta sve do trenutka kada se dijete smjesti u sigurnu kuću, kada se imenuje novi privremeni staratelj iz centra za socijalni rad u mjestu gdje se nalazi sigurna kuća. Služba za strance u saradnji sa centrima za socijalni rad

koordinira sve aktivnosti za siguran povratak djeteta u matičnu zemlju. Oni djetetu izdaju rješenje o humanitarnom boravku, koji može biti na šest mjeseci, u slučaju da se radi o žrtvi trgovine ljudima ili jednu godinu u ostalim slučajevima, sa mogućnošću produženja. Istraživanjem i analizom je utvrđeno i preporučeno da se u Imigracionom centru treba voditi računa o prilagođenosti uslova za djecu, kao i razmatranje da se djeca, kad god je to moguće, smještaju u ustanove poluotvorenog tipa. Ako djeca moraju sa roditeljima provesti određeno vrijeme u Imigracionom centru, onda je u njihovom najboljem interesu da taj period bude *što kraći*, da i oni i njihovi roditelji budu *redovno informisani o tome šta se poduzima na njihovom slučaju i da im se osigura ostvarenje prava na učenje i igru, vlastitu kulturu i pravo na slobodno izražavanje mišljenja*. Djecu bez pratnje roditelja ne treba zbrinjavati u sigurne kuće/skloništa koja su namijenjena i za odrasle žrtve nasilja, trgovine ljudima i domove za vaspitanje djece i mladih. Za smještaj djece bez pratnje, neregularnih migranata treba osigurati namjensku kuću na nacionalnom nivou. Utvrđeno je da je nepoznavanje jezika veliki problem, pa djeca bez pratnje ne mogu izraziti svoje potrebe, što je frustrirajuće i ograničavajuće i za dijete i za profesionalce koji mu nastoje pomoći. Analiza je ponudila i nekoliko primjera za smještaj u poluotvorenim institucijama koje se koriste u drugim zemljama.

Djeca sa statusom povratnika po sporazumu o readmisiji su pod odgovornošću Ministarstva sigurnosti BiH. Za porodice sa djecom, koje su smještene u Readmisionom centru Salakovac, nadležno je Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH, a za porodice koje su smještene van Readmisionog centra nadležna je socijalna služba u lokalnim zajednicama u koje se vraćaju.

Analiza je utvrdila da je za održiv povratak i uspješnu reintegraciju potrebna dobra informisanost i sveobuhvatna podrška na nivou lokalnih zajednica u koje se povratnici vraćaju. Značajan doprinos boljoj informisanosti povratnika, još prije njihovog povratka mogu dati diplomatsko-konzularna predstavništva, koja bi zainteresovanim povratnicima distribuirala štampane brošure i drugi informativni materijal o pravima i obavezama lica na njihovom jeziku. Potrebno je takve informacije obezbijediti i nepismenim licima. Na taj način bi povratnici i prije dolaska u zemlju bili upoznati sa mjerama i pravima koja mogu da ostvare u zavisnosti od svojih potreba. U analizi je preporučeno da se na lokalnom nivou otvaraju *kancelarije za Informisanje i besplatnu pravnu pomoć* povratnicima po sporazumu o readmisiji. U lokalnim zajednicama, gdje je registrovan najveći broj povratnika po sporazumu o readmisiji, moguće je kroz *„proširena prava“*, obezbijediti neke dodatne oblike socijalne zaštite, kao što su subvencije u plaćanju troškova struje i stanovanja, usluge narodne kuhinje, besplatni udžbenici, besplatan prevoz do škole, uvećana jednokratna pomoć i dodatak na stalnu novčanu pomoć. Djeci do 18 godina, koja su izvan redovnog obrazovnog sistema, potrebno je zakonski obezbijediti besplatno *vanredno polaganje razreda osnovne škole*, po skraćenom planu i programu, radi sustizanja razreda i nastavka školovanja, te obavezati sve obrazovne institucije na organizovanje *instruktivne nastave* za djecu koja vanredno polažu razrede osnovne škole.

Ukupan zaključak analize sistema usluga za navedene grupe djece u pokretu je da zaštita djece u migracijama u Bosni i Hercegovini ne odgovara njihovim stvarnim potrebama, da nije zasnovana na pravima i nije rukovođena najboljim interesom djece, koja su se bez svoje krivice našla u položaju koji ugrožava njihovu sigurnost i razvoj.

Djeca u pokretu su još uvijek podijeljena u različite kategorije i njihova zaštita zavisi od toga kojoj kategoriji pripadaju. Osnovna preporuka nakon ovog pregleda stanja jeste da svi oblici zaštite djece u pokretu, bilo da se radi o nacionalnim mehanizmima ili o zaštiti na nivou zajednice, moraju zadovoljavati nekoliko osnovnih zahtjeva, a to je da su u skladu sa principom najboljeg interesa djeteta, da je osiguran individualni pristup u zaštiti svakog djeteta, da se djeci omogući efikasna participacija i partnerska pozicija u procesu zaštite, te da se prioritet daje alternativnim oblicima zbrinjavanja djece u odnosu na institucionalne i da je osigurana kontrola kvaliteta svih usluga koje se pružaju djeci u pokretu.

Priručnik za planiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta

Priručnik „Pravo rješenje za djecu – Praktični vodič za programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta“ je nastao na osnovu materijala koji je razvio Save the Children, pod nazivom *Child Rights Programming: How to Apply Rights Based Approaches to Programming*. Ovom publikacijom Međunarodni savez Save the Children želio je da podrži konkretizaciju rada na implementaciji Konvencije o pravima djeteta među praktičarima širom svijeta. Vodič je razvila Save the Children CRP–PEN – Mreža razmjene stručnjaka za programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta (Child Rights Programming Professional Exchange Network). Publikacija je prevedena na srpski jezik pod nazivom „Programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta: kako primeniti pristupe zasnovane na pravima u programiranju“ i odštampana u sklopu projekta „Reforma sistema socijalne zaštite po meri djeteta u Republici Srbiji“, koji izvodi Save the Children u partnerstvu s organizacijama civilnog društva Atina i Grupa 484, a mi smo ga dodatno prilagodili jezicima naroda u BiH.

Svrha ovog priručnika jeste da unaprijedi rad profesionalaca koji pokazuju interes za programiranje politika i praksi zasnovanih na pravima djeteta, a ponajprije na četiri osnovna principa Konvencije o pravima djeteta: principu najboljeg interesa djeteta, participacije, nediskriminacije, i prava na život, opstanak i razvoj. Osim toga, naša želja je da ovaj priručnik pomogne i svim profesionalcima koji dolaze u kontakt sa najosjetljivijim grupama djece u BiH, naročito sa djecom u pokretu, čime će usluge unutar sistema bolje prilagoditi djeci. Razlog za prilagođavanje i promociju ovog alata imamo u činjenici da smo nakon istraživanja u BiH utvrdili da sistem usluga za djecu u pokretu nije u dovoljnoj mjeri baziran na najboljem interesu djeteta.

U ovom smislu, **planiranje zasnovano na pravima djeteta** omogućava proces kojim se, u okviru raspoloživih resursa, može doći do unapređenja sistema zaštite djece u pokretu. S tim u vezi, priručnik koji slijedi je pomoćni materijal za osobe koje će učestvovati u planiranim edukacijama, ali i orijentir za one koji u edukacijama neće učestvovati, a žele da unaprijede sistem programiranja za djecu, kako bi u što većoj mjeri bio prilagođen dječijim potrebama.

Praktični priručnik za programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta koncipiran je tako da pomaže u svakoj fazi programiranja i primjene osnovnih principa i vrijednosti prava djeteta. Daje pregled dosta iskustava drugih profesionalaca i organizacija koji su se upravljali ovim principima u svom radu. Pristup opisan u ovom priručniku stavlja djecu u centar vašeg programa. Djecu prepoznaje kao nosioce prava i snažno promoviše pravo djeteta na učešće u kreiranju usluga namijenjenih djeci.

Takođe, ovaj pristup prepoznaje vlade kao glavne nosioce dužnosti u procesu ostvarivanja prava djeteta i promovisanju odgovornosti prema svojim građanima. Ovaj pristup omogućiće vam da planove i aktivnosti zasnujete na četiri glavna principa koja se odnose na prava djeteta: opstanak i razvoj, nediskriminacija, učešće djece i najbolji interesi djeteta.

Svako poglavlje vodiča nudi ključne, isprobane korake, najbolje savjete za počinjanje procesa, studije slučaja i primjere dobrih praksi iz brojnih zemalja i različitih konteksta. Poslije svakog poglavlja, u dijelu teksta koji počinje sa „**da, ali...**“ predstavljeni su odgovori na česte dileme i moguća rješenja, kao i izvori gdje se može potražiti dodatna literatura.

Ključni koraci i studije slučaja preuzeti su iz globalnog iskustva saveza Save the Children. Vodič pokazuje da je usvajanje pristupa zasnovanog na pravima djeteta najdjelotvorniji način ostvarivanja pozitivne i trajne promijene u životu djece, njihovih porodica i zajednice. U priručniku su obrađene sljedeće teme:

- Programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta,
- Analiza stanja prava djeteta,
- Planiranje programa,
- Monitoring, evaluacija, učenje i pružanje povratne informacije,
- Partneri i radni odnosi,
- Zagovaranje ostvarivanja prava djeteta,
- Programiranje prava djeteta i vanredne situacije,
- Kako postati organizacija zasnovana na pravima djeteta.

Nadamo se da će ovaj priručnik pružiti dovoljno praktičnog okvira za organizaciju programiranja zasnovanog na najboljem interesu djeteta i pomoći profesionalcima koji rade sa djecom da unaprijede svoju praksu i time osiguraju kvalitetniju i trajniju zaštitu djece korisnika u sistemu socijalne zaštite, bilo da je ona organizovana u okvirima državnih struktura, u organizacijama civilnog društva koje su svoje djelovanje posvetile radu sa djecom i za djecu ili u partnerstvima koja uključuju različite aktere u dječijoj zaštiti.

Instrument potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI)

Programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta izuzetno je važno kada se radi sa marginalizovanim grupama djece, sa grupama djece kojima je potrebna dugoročna zaštita čiji se sadržaj može vremenom mijenjati, a od posebnog je značaja i za djecu u pokretu. Djeca u pokretu su u stalnom riziku ili u stalnoj izloženosti kršenju njihovih prava, od razloga za njihovu migraciju, preko situacija i rizika sa kojima se suočavaju tokom migracije, pa do stanja i spremnosti sistema u zemlji odredišta ili tranzita u kojoj djeca mogu da se nađu.

Imajući u vidu organizaciju sistema zaštite za djecu u pokretu u BiH, često se dešava i da se djeca u pokretu mogu svrstati u nekoliko kategorija djece koja pripadaju djeci u pokretu ili za kratko vrijeme prelaze iz jedne kategorije u drugu. S tim u vezi imaju i na raspolaganju različite dijelove sistema ili prava regulisanih zakonom. Praveći za dijete u pokretu individualni plan koji je baziran na najboljem interesu djeteta, omogućavamo bolju zaštitu djece i organizaciju i koordinaciju usluga, kao i prava koja bi u najvećoj mogućoj mjeri odgovarala trenutnim potrebama djeteta i načinu na koji se one u procesu zaštite budu mijenjale.

Programiranje zasnovano na najboljim interesima djeteta započinje procesom procjene stanja u kojem se nalazi dijete. Kako je princip najboljeg interesa djeteta orijentisan kao proces koji uključuje mnogo faktora koji utiču na završnu procjenu, bilo je potrebno olakšati profesionalcima koji rade sa djecom u pokretu da ovaj princip zadovolje i usvoje kao princip organizacije zaštite za svako dijete sa kojim rade. Ovaj proces aktivno integriše i princip dječije participacije, jer bez uključivanja djeteta kao partnera i informisanog dječijeg mišljenja o svom stanju i procesu zaštite, nema adekvatne procjene njegovog najboljeg interesa.

Obrazac potpune procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta (OPNI) predstavlja glavni dio Instrumenta za procjenu, pored obrazca početne procjene najboljeg interesa djeteta u pokretu, a riječ je o pokušaju da se u jedan koherentan alat, baziran na standardima dobre procjene, ugrade sve bitne informacije i procedure koje su bazirane na pravima djeteta i kao krajnji produkt imaju utvrđivanje najboljeg interesa djeteta u datoj situaciji i trenutku i djelovanje u skladu s njim. Ovaj proces je visoko individualizovan kako bi odgovorio na sve specifičnosti u kojima se djeca u pokretu mogu naći.

Instrument u prilogu sadrži uvod u potrebu i suštinu programiranja zasnovanog na najboljem interesu djeteta, kao i pregled činjenica koje govore u prilog važnosti ovakvog instrumenta. Njegova namjena je da postane pomoćna alatka u procjenjivanju individualnih potreba, interesa, snaga i rizika svakog djeteta, na temelju čega se planira intervencija, odnosno donošenje odluka i preporuka sa jasnim uporištima. Svrha same procjene situacije djeteta u pokretu je obezbjeđenje osnove za izradu planova i preporuka održivih i kvalitetnih rješenja u svakom pojedinačnom slučaju na liniji najboljeg interesa djeteta. U Bosni i Hercegovini trenutno ne postoji standardizovani instrument ove namjene, te je predloženi instrument nezvanični alat koji može da se koristi kao pomoć u radu, ali sa ambicijom da njegova upotreba bude standardizovana i usvojena kao dobra praksa.

Sam instrument se sastoji iz dva dijela, tj. dva međusobno povezana i uslovljena nivoa:

1. Početna ili preliminarna procjena (otpočinje u roku od 24 sata od prijema djeteta),
2. Potpuna procjena (otpočinje u roku od pet radnih dana od završetka početne procjene, a završava se u roku od sedam dana od otpočinjanja potpune procjene).

U njemu su navedeni elementi i informacije koje je potrebno prikupiti radi procjenjivanja trenutnih potreba djeteta i njima usklađenih usluga. Početna procjena će obezbijediti zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta djeteta u kratkom roku, dok je cilj potpune procjene da se prikupe podaci koji će nam obezbijediti uvid u ukupno stanje djeteta, sa njegovim potrebama, sposobnostima, interesovanjima i rizicima sa kojima je suočeno.

Obrazac nije okvir za klasičan intervju, a pristup za njegovo popunjavanje je individualizovan i interaktivan. Ispunjavanje obrasca mora biti prilagođeno uzrastu i drugim karakteristikama djeteta. Odgovori se uglavnom označavaju među ponuđenim odgovorima, ali je moguće i poželjno unositi i dodatne zabilješke. Idealno je da bude popunjavan od strane donosioca odluka (ovlaštenog profesionalca), uz korištenje svih dostupnih zvaničnih izvora podataka o djetetu. Preporučuje se čuvanje dokumentacije o izvršenoj procjeni najmanje do punoljetstva djeteta.

Takođe, instrument sadrži i opis procesa verifikacije. Verifikacija predstavlja proces potvrđivanja informacije kao ispravne i potpune i predstavlja kontrolu kvaliteta prethodno provedenog procesa ispunjavanja OPNI instrumenta. Verifikaciju može izvršiti i sam procjenitelj, ali je poželjno da verifikator bude druga osoba.

Instrument je koncipiran tako da prikuplja informacije o situaciji djeteta koje su predhodile migraciji, kao što su porodična struktura u zemlji porijekla, bezbjednost djeteta u mjestu boravka prije migracije, pristup sistemima podrške i radna angažovanost djeteta. Nakon toga, prikupljaju se podaci o periodu odvajanja i migracije, koje obuhvataju informacije o razlozima i vremenskim karakteristikama migracije i bezbjednosti tokom migracije, a nakon toga i period nakon migracije i trenutno stanje, sa informacijama o trenutnom obliku zbrinjavanja i dostupnim servisima, radnoj angažovanosti djeteta i slobodnom vremenu, posebnim potrebama djeteta, bezbjednosti djeteta i prihvaćenosti u zajednici. Poseban blok u instrumentu predstavljaju pitanja vezana za stavove djeteta i ostalih važnih aktera o dugoročnom zbrinjavanju. Upotreba instrumenta, bez obzira na fazu i momenat procjene stanja djeteta, u slučaju sumnje na trgovinu djetetom, indicije da se dijete prostituiše i indicije da dijete zlorabljuje štetne supstance traži neodložno obavještanje i uključivanje relevantnih službi zbog posebnih rizika i odgovornosti koje nose navedene indicije.

Nakon što je ispunjen podacima do kojih je bilo moguće doći, OPNI predstavlja bazu podataka o djetetu, koja se može vremenom dopunjavati. U opisu instrumenta predlaže se i rješenje da način donošenja odluka o djetetu i uslugama može biti zasnovan i na algoritmu ili matrici koja nizom pitanja čiji su odgovori sadržani u informacijama datim u okviru OPNI instrumenta, vodi donosioca odluke ka jednom od mogućih, prethodno definisanih, održivih rješenja za dijete u pokretu.

Zahvaljujemo se organizaciji Save the Children i njihovim partnerima na ustupljenim materijalima koji su prilagođeni za korištenje u BiH¹⁶, svim savjetima i podršci u procesu unapređenja stanja za djecu u pokretu u našoj zemlji, učesnicima u istraživanju, saradnicima u izradi analiza - Nadi Uletilović i Mirsadi Bajramović, i konsultantu Vladanu Jovanoviću za edukaciju i dodatne materijale.

¹⁶ „Best interest determination for children on the move” - A tool-kit for decision making, Save the Children UK South Africa programme, September 2010.

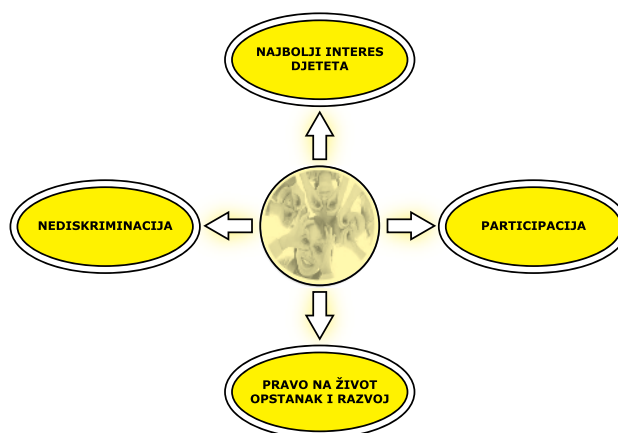
OBRAZAC POTPUNE PROCJENE STANJA DJETETA U POKRETU U BIH NA LINIJI NAJBOLJEG INTERESA DJETETA (OPNI)

Uvod

Programiranje zasnovano na najboljim interesima djeteta predstavlja okvir za analizu, planiranje, sprovođenje, monitoring i evaluaciju svakog humanitarnog i razvojnog rada sa djecom. Opšti cilj programiranja rada sa djecom zasnovanog na najboljim interesima djeteta jeste poboljšanje položaja djece i unapređivanje njihovog prava da planiraju, sprovode i kontrolišu programe, tako da svako dijete može, u skladu sa svojim razvojnim kapacitetima, u punom obimu da uživa svoja prava i da živi u društvu koje ih priznaje i poštuje¹⁷. Ovim jedinstvenim okvirom objedinjuju se različite ideje, okolnosti i iskustva koji se odnose na zaštitu i promovisanje prava djeteta. Ovakav pristup programiranju podrazumijeva usvajanje određenog načina rada koji je zasnovan na principima i standardima ljudskih prava i prava djeteta, kao i dobrih praksi različitih oblika rada sa djecom. Kod ovako zasnovanog programiranja ključno je da djeca participiraju u svim fazama programskog ciklusa, zabrana svakog oblika diskriminacije odnosno različitog postupanja prema djeci, stvaranje povoljne klime za poštivanje i ostvarivanje prava djeteta preispitivanjem odnosa moći u korist djece i njihovih prava, te rad u partnerstvu kako sa državnim institucijama, tako i sa civilnim društvom, odnosno cijelom zajednicom.

Principi programiranja

Programiranje u najboljem interesu djeteta zasnovano je na četiri fundamentalna principa Konvencije o pravima djeteta:

U kontekstu *djece u pokretu*, načelo zabrane diskriminacije je posebno značajno s obzirom na pravni status djeteta, zbog čega je djecu u pokretu potrebno, prije svega, tretirati i osigurati im ista prava kao i djeci državljanima, dok njihov imigracijski ili drugi pravni status, državljanstvo i nacionalnost, treba biti sekundarno pitanje. Princip nediskriminacije odnosi se na implementaciju svih prava.

Principom najboljeg interesa djeteta treba se rukovoditi u svim postupanjima prema djeci, što podrazumijeva da će sve aktivnosti koje poduzimaju javne ili privatne institucije, pravosudna, izvršna i zakonodavna tijela u vezi sa djecom, biti u najboljem interesu djeteta. Ovaj princip je posebno značajan za djecu u pokretu, s obzirom na specifične i vrlo složene okolnosti i situacije u kojima se ova djeca nalaze, kao i postojanje niza kompleksnih faktora koje treba uzeti u obzir kako bi se donijela utemeljena procjena najboljeg interesa za svako dijete. Ovaj princip od primarnog je značaja za donošenje odluka i sprovođenje aktivnosti koje se tiču svakog djeteta pojedinačno, tako i određene grupe djece.

¹⁷ Save the Children, „Pravo rešenje za decu“ Praktični vodič za programiranje zasnovano na najboljem interesu djeteta.

Djeci u pokretu, a posebno onoj koja su odvojena od svojih roditelja, učestvovanje u odlukama koje direktno utiču na njihov trenutni i budući život, može smanjiti osjećaj neizvjesnosti i dati im kakav-takav osjećaj kontrole nad vlastitim životom. Na ličnom planu, participacijom se omogućava svakom djetetu da doprinese razumijevanju i poštivanju najboljeg interesa, da ukaže na zanemarivanje ili kršenje prava i poduzme korake u cilju promocije i zaštite svojih prava.

Pravo na život, opstanak i razvoj djeci u pokretu omogućava ne samo fizički opstanak, već i pravo na razvoj djeteta do njegovih punih kapaciteta, pri čemu je ostvarivanje punog razvoja djeteta uslovljeno holističkom primjenom svih odredbi Konvencije.

Značaj programiranja u najboljem interesu djeteta za djecu u pokretu

Ovako koncipirano programiranje je iznimno važno za marginalizovane grupe djece, gdje se, između ostaloga ubrajaju i *djeca u pokretu*¹⁸. Ona su u stalnom riziku ili u stalnoj izloženosti kršenju njihovih prava, a nerijetko je to osnovni razlog njihove migracije, odnosno napuštanja mjesta boravka, problem sa kojim se suočavaju tokom puta, ali i posljedica neadekvatnog reagovanja sistema zaštite u zemlji porijekla, tranzita i/ili krajnjeg odredišta. S obzirom na specifičnu izloženost različitim rizicima ove grupe djece tokom migracija, nije neuobičajeno da se pojedina djeca mogu svrstati u nekoliko kategorija djece koja pripadaju *djeci u pokretu ili za kratko vrijeme prelaze iz jedne kategorije u drugu*.

Programiranje zasnovano na najboljim interesima djeteta započinje procesom procjene stanja djeteta. Procjena stanja djeteta je alat koji uključuje procjenu potreba, snaga, interesa i rizika za dijete, i omogućava planiranje rada na slučaju i početak podrške zasnovane na prepoznavanju šta se kod djeteta može mijenjati i razvijati. Procjena je kontinuiran i dinamičan proces stalne interakcije između stručnog radnika i djeteta, kojim se u svakom konkretnom slučaju utvrđuje prioritizacija aktuelno najugroženije potrebe djeteta, te se identifikuju, planiraju i realizuju potrebne akcije za njeno zadovoljavanje. Svrha procjene je da na osnovu prikupljenih podataka i ostvarenih rezultata utvrdimo koji su sljedeći koraci koji se trebaju poduzeti, šta treba raditi, kojim redoslijedom i sa kojim očekivanim rezultatima i promjenama kod djeteta. Sa stanovišta djeteta, procjena je sagledavanje situacije u kojoj se dijete nalazi uz pomoć pružaoca pomoći/usluge, dok je sa stanovišta pružaoca usluge cilj procjene da se donese odluka koja se bazira na najboljem interesu djeteta.

Svaka procjena i planiranje usluga za dijete mora biti individualizirano. *Neophodno je uzeti u obzir situaciju svakog djeteta – okolnosti u kojima se dijete nalazi, njegovu vulnerabilnost i rezilijentnost, potrebu za zaštitom, razvojne potrebe, odgoj i kulturu kojoj dijete pripada, interese i rizike, pri čemu je neophodno uvažiti perspektivu djeteta*. U procesu procjene mora se stvoriti saradnički odnos sa djetetom i roditeljem/starateljem/srodnikom, ukoliko je moguće. Da bi to postigli, zadatak stručnih radnika¹⁹ je da motivišu korisnika i roditelja/staratelja/srodnika da participiraju u procesu prikupljanja informacija. Isto tako, stručni radnik mora dijeliti informacije s djetetom koje se tiču njegove dobrobiti, i istovremeno poštovati prioritete djeteta. Ciljeve i prioritete koji su bazirani na procjeni mora odobriti dijete, kao i roditelj/staratelj, ako je moguće. U suprotnom, postavljeni ciljevi i prioriteti, bez postignutog dogovora i konsenzusa sa djetetom i roditeljem/starateljem, mogu rezultirati neuspjehom.

Dijete je u fokusu tokom cijelog procesa procjene i u obzir se uvijek uzima djetetova perspektiva. Važno je neposredno raditi s djetetom tokom procjene, uključujući razvoj višestrukih, dobno, spolno i kulturalno odgovarajućih načina za utvrđivanje njihovih

¹⁸ Ne postoji opšteprihvaćena definicija pojma *djeca u pokretu*, a ovdje se koristimo definicijom Save the Children, prema kojoj su djeca u pokretu „djeca koja iz različitih razloga, dobrovoljno ili prisilno, u okviru zemlje ili između zemalja, sa ili bez roditelja ili staratelja migriraju, i koju pokret čini potencijalno izloženom rizicima od neadekvatne brige, ekonomske ili seksualne eksploatacije, zlostavljanja, zanemarivanja i nasilja“. U BiH, u djecu u pokretu ubrajamo sljedeće grupe djece: djecu izbjeglice, interno raseļjenu djecu usred prirodnih katastrofa ili oružanih sukoba, djecu tražioce azila, iregularne migrante, djeca žrtve trgovine ljudima, djeca koja su uključena u život i/ili rad na ulici i djecu povratnike iz readmisije.

¹⁹ U datom kontekstu, pojam „stručnog radnika“ odnosi se na lice koje vrši procjenu (nosioca procesa procjene), i uključuje raznolike profile (socijalni radnici, psiholozi, pedagozi itd.) ovisno od strukture u okviru koje se vrši procjena.

želja i osjećaja, te razumijevanja značenja koje određena situacija i iskustva imaju za njih. Djetetovo pravo da se izrazi ne znači djetetovo pravo samoodređenja u ovakvim složenim situacijama, već se odnosi na njegovo uključivanje u proces procjenjivanja i donošenja odluka od značaja za djetetov život. Treba obavezno voditi računa o razvojnim kapacitetima djeteta za sudjelovanje i odlučivanje prilikom korištenja instrumenata.

Instrument procjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji najboljeg interesa djeteta

U prethodnom tekstu elaboriran je značaj procjene stanja djeteta kao osnove za poduzimanje odgovarajućih mjera koje omogućavaju zaštitu i zbrinjavanje u duhu najboljeg interesa djeteta, što je od posebne pomoći profesionalcima koji se bave osjetljivim grupama djece, kao što su djeca u pokretu.

Zbog opasnosti i rizika sa kojima se susreću djeca u pokretu tokom svojih migracija, a da bi olakšali i sistematizovali procjenu stanja djece u pokretu razvili smo instrument, kao pomoćnu alatku u procjenjivanju individualnih potreba, interesa, snaga i rizika svakog djeteta, na temelju čega se planira intervencija, odnosno donošenje odluka i preporuka sa jasnim uporištima. Svrha procjene situacije djeteta u pokretu je obezbjeđenje osnove za izradu planova i preporuka održivih i kvalitetnih rješenja u svakom pojedinačnom slučaju na liniji najboljeg interesa djeteta. Instrument koji se koristi u svrhu takve jedne procjene dizajniran je na način da socijalnim i drugim stručnim radnicima omogući potpuna informacija o djetetu u pokretu, kako bi aranžman zaštite i zbrinjavanja djeteta bio urađen u duhu najboljeg interesa djeteta, te omogućio kontinuitet praćenja slučaja i planiranja dinamike daljeg procjenjivanja stanja djeteta.

Instrumenti procjene zasnovani su na Trokutu procjenjivanja:

U Bosni i Hercegovini ne postoji standardizovani model procjene stanja djeteta, posebno kada su u pitanju djeca u pokretu kao veoma specifična, raznolika i krajnje vulnerabilna grupa.

U nastavku predstavljamo nezvanični novorazvijeni instrument procjene, sa potencijalom da postane standard procjene stanja djeteta u pokretu u BiH. Sastoji se od dva međusobno povezana i uslovljena nivoa:

1. Početna ili preliminarna procjena (otpočinje u roku od 24 sata od prijema djeteta),
2. Potpuna procjena (otpočinje u roku od pet radnih dana od završetka početne procjene, a završava se u roku od sedam dana od otpočinjanja potpune procjene).

Važno je napomenuti da postoje određene situacije u kojima je, neovisno od faze i momenta procjene, neophodna hitna reakcija u smislu promptnog uključivanja nadležnih ustanova i institucija. U slučajevima sumnje na trgovinu djetetom, indicija da se dijete prostituiše, da zloupotrebljava štetne supstance i sl., neophodno je hitno obavještanje i uključivanje relevantnih službi zbog posebnih rizika i odgovornosti koje nose navedene indicije.

Početna ili preliminarna procjena

Početna ili preliminarna procjena se radi u roku od 24 sata od prijema djeteta. Njen cilj je da u kratkom roku obezbijedi zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta djeteta. Sljedeće situacije mogu predstavljati indikaciju neposredne prijetnje od nastanka povrede ili oštećenja djeteta:

- uočeno je prisustvo teških povreda djeteta usljed fizičkog zlostavljanja;
- konstatovano je da zdravstveno stanje djeteta zahtijeva urgentan medicinski tretman;
- postoji razumna sumnja da će dijete pretrpjeti odmazdu ili ucjenu od strane trećih lica.

Odluke o intervenciji zasnivaju se na informacijama koje je moguće prikupiti u aktuelnom trenutku. Služba koja je u prvom kontaktu sa djetetom, koja na osnovu prve procjene (očigledne) da su život i zdravlje djeteta ozbiljno ugroženi i da je neophodno hitnom akcijom osigurati bezbjednost djeteta, treba bez odlaganja da o tome obavijesti centar za socijalni rad na čijoj teritoriji dijete ima prebivalište. Ako je ovaj podatak nepoznat službi prvog kontakta ili ako se dijete nalazi u neposrednoj ozbiljnoj opasnosti van mjesta svog prebivališta, a za očekivati je da će se, zbog vremena potrebnog za dostavljanje obavještenja nadležnom centru, osujetiti ili ozbiljno ugroziti mogućnost preduzimanja hitne akcije, informaciju o potrebi preduzimanja neodložnih mjera zaštite djeteta treba dostaviti najbližem centru za socijalni rad – onom na čijoj se teritoriji dijete zateklo. U ovoj fazi procjene preporučuje se da se koristi **Obrazac za početnu/preliminarnu procjenu**.

Odluka nakon početne procjene može biti da:

- a) postoji potreba za neodložnom intervencijom u cilju preduzimanja hitnih mjera zaštite života, zdravlja i sigurnosti djeteta;
- b) ne postoji potreba za neodložnom intervencijom, te se u roku od pet dana pristupa potpunoj procjeni.

OBRAZAC POČETNE/PRELIMINARNE PROCJENE

REFERENTNI BROJ SLUČAJA: <i>Upisujete interni organizacijski broj pod kojim se vodi slučaj</i>	
PODACI O OSOBI KOJA ISPUNJAVA OBRAZAC (PROCJENITELJ)	
Puno ime i prezime:	
Organizacija/struktura u okviru koje se radi procjena najboljeg interesa djeteta u pokretu:	
Radna pozicija procjenitelja u okviru gore navedene strukture:	
Datum i vrijeme otpočinjanja preliminarne procjene: <i>Sat-min/dan/mjesec/godina</i>	

OSNOVNI PODACI O DJETETU	
Ime i prezime djeteta:	Pol: ženski ☐ muški ☐
Dob djeteta: <i>(dob djeteta na bazi datuma rođenja, a ukoliko nije poznat datum rođenja, upišite procjenu uzrasta djeteta)</i>	Država i mjesto zadnjeg prebivališta: <i>(država/mjesto u kojem je dijete živjelo prije migracije, uz naznaku državljanstva ako se državljanstvo razlikuje od države prebivališta)</i>
Status djeteta <i>Označite trenutni status djeteta među ponuđenim odgovorima</i>	U pratnji roditelja /staratelja/ ☐
	U pratnji odraslih osoba koje nisu roditelji/staratelji i koje su: ⇒ Srodnici djeteta ☐ ⇒ Nesrodnici djeteta ☐
Bez pratnje odraslih osoba ☐	
Zdravstveno stanje djeteta: ⇒ bez osobitosti ☐ ⇒ vidne fizičke povrede ☐ ⇒ tragovi nasilja (zaokruži i vrstu nasilja) ☐ a) fizičkog b) emocionalnog c) seksualnog ⇒ prisutni simptomi hroničnog ili akutnog oboljenja ☐ ⇒ prisutni simptomi duševne bolesti ☐ ⇒ zloupotreba štetnih supstanci (alkohol, droge i sl.), označite i ako postoji sumnja ☐ ⇒ maloljetnička trudnoća ☐	Komunikacija sa djetetom: Dobra : ☐ Otežana: jezičke poteškoće ☐ slušne i govorne poteškoće ☐ intelektualne poteškoće ☐ emotivno stanje ☐ Nemoguća: ne poznaje jezik ☐ slušne i govorne poteškoće ☐ odbija komunikaciju ☐
Sigurnost djeteta (*): U visokom riziku ☐ U umjerenom riziku ☐ U niskom riziku ☐	
Potrebne mjere intervencije: DA ☐ NE ☐ Ako da, koje: 1. 2. 3.	
Vrijeme i datum završetka procjene: _____	
Potpis procjenitelja: _____	

*Kako bi procjenitelj bio u mogućnosti da adekvatno procijeni sigurnost djeteta odnosno visinu rizika, kao pomoćna alatka preporučuje se „Matrica faktora rizika sigurnosti djeteta“

Matrica faktora rizika sigurnosti djeteta²⁰

FAKTORI RIZIKA	NEMA RIZIKA	NIZAK	UMJEREN	VISOK
Fizički, mentalni i socijalni razvoj	Bez fizičkih, mentalnih, društvenih ili razvojnih poteškoća	Blaži fizički, mentalni, društveni ili razvojni zastoje	Značajan fizički, mentalni, društveni ili razvojni zastoje	Dubok fizički, mentalni, društveni ili razvojni zastoje
Ponašanje i emotivno stanje	Prilagođeno uzrastu; normalno ponašanje i socijalno funkcionisanje	Dijete manifestuje manje probleme u ponašanju; manja uznemirenost	Poremećenost u ponašanju djeteta; veći stepen uznemirenosti	Ozbiljna poremećenost u ponašanju; veliki emocionalni poremećaj
Status djeteta	Dijete je u pratnji svojih roditelja/staratelja i osjeća se prijatno	Dijete je u pratnji odrasle osobe srodnika	Dijete je u pratnji odrasle osobe nesrodnika	Dijete je bez pratnje ili je u pratnji odrasle osobe nesrodnika
Strah od pratioca ili okruženja	Dijete se udobno osjeća sa pratnjom ili u okruženju	Dijete pokazuje znake manje zabrinutosti u odnosu na pratnju ili okruženje	Dijete pokazuje znakove strepnje ili neugodnosti u odnosu na pratnju ili okruženje	Dijete je izuzetno uplašeno u odnosu na pratnju ili okruženje
Obim fizičke povrede ili ozljeđenja	Nije potrebno liječenje ozljede ili medicinskog problema	Površinska ozljeda, nije potrebna ljekarska intervencija	Značajna ozljeda, izgleda da ne zahtijeva ljekarsku intervenciju	Ozljeda koja zahtijeva medicinsku njegu
Zdravstveno stanje	Dijete nema znakova bolesti	Prisutni simptomi manjeg obima nehroničnih oboljenja koji ne zahtijevaju medicinsku intervenciju	-Simptomi nehroničnih i hroničnih bolesti koji zahtijevaju medicinski tretman	-Simptomi bolesti koji ugrožavaju život djeteta -Maloljetnička trudnoća -Konzumiranje psihoaktivnih supstanci
Zlostavljanje/zloupotreba djeteta/eksploatacija	- Odrasli u pratnji djeteta imaju nezlostavljački/ neeksploatorski odnos; - Kod djeteta bez pratnje nema znakova zlostavljanja/zloupotrebe/ eksploatacije	Odrasli u pratnji ili okruženju čine seksualno sugestivne primjedbe bez jasnih prijedloga ili fizičkog kontakta ili koriste dijete kako bi dobili određene usluge ili dobra od kojih će oboje imati koristi	- Odrasli u pratnji ili okruženju djeteta navode dijete na učešće u ilegalnim aktivnosti (prostitucija, prosjačenje, krađe, i sl.) za dobijanje novca;	Odrasli seksualno eksploatišu dijete ili ga prisiljavaju na izvođenje nemoralnih i opasnih aktivnosti radi donošenja koristi drugome

Procjenitelj markira sva relevantna polja u datoj matrici.

Za procijenjenu visinu rizika uzima se najviši stepen rizika u kojem je označeno najmanje jedno polje.

²⁰ Detaljno razvijene matrice procjene bezbjednosti djeteta i uputstva za korištenje istih mogu se pronaći u okviru publikacije „Zaštita deteta od zlostavljanja i zanemarivanja – Primena Opšteg protokola“, grupa autora, izdavač Centar za prava deteta Beograd, ISBN 978-86-83109-49-4.

Potpuna procjena

Potpuna procjena nam daje kompletnu procjenu stanja djeteta, njegovih potreba, snaga, sposobnosti i interesovanja. Ova procjena se vrši nakon preduzimanja neodložne intervencije, ukoliko je bilo potrebe za njom, odnosno nakon prijema djeteta i obavljanja početne procjene. Potpuna procjena treba otpočeti u roku od pet radnih dana od završetka početne procjene, a završiti u roku od sedam dana od otpočinjanja iste.

Obrazac potpune procjene u duhu utvrđivanja najboljeg interesa (OPNI²¹) sadržava pitanja koja tretiraju slučaj djeteta u pokretu na način da se obuhvati hronologija migracije, od situacije djeteta koja je prethodila migraciji do trenutne situacije djeteta, uključujući cijeli tok migracije. U tom smislu, OPNI se dijeli na nekoliko sekcija:

1. Uvodni odjeljak
2. Period koji je prethodio migraciji
3. Period odvajanje i migracija
4. Period nakon migracije i trenutno stanje
5. Stavovi djeteta i ostalih relevantnih aktera vezano za dugoročnji aranžman zbrinjavanja djeteta:
 - A. Stavovi i mišljenje djeteta
 - B. Stavovi i mišljenja roditelja/staratelja
 - C. Stavovi i mišljenja ostalih osoba bliskih djetetu
 - D. Stavovi osoba koje su potencijalni nosioci alternativnog zbrinjavanja
6. Završni odjeljak

Ispunjavanje OPNI instrumenta, prije svega, treba biti prilagođeno uzrastu i drugim karakteristikama djeteta koje su obezbijeđene u inicijalnom informisanju o slučaju. Tehnike intervjuisanja djeteta moraju biti prilagođene i zasnovane na međunarodno prepoznatim standardima i praksama, strogo vodeći računa da ne bi došlo do dodatne traumatizacije djeteta. Instrument ne predstavlja okvir za klasičan intervju već okvir za sakupljanje podataka na koje se može doći na različite načine. Pitanja ne moraju biti popunjavana redoslijedom, ukoliko procjenjivač zaključuje da je neprikladno.

Instrument omogućava da se markira mogući odgovor pored svakog pitanja, uz dodatni prostor za zabilješke radi obezbjeđenja boljeg uvida u okolnosti i situaciju pojedinog djeteta.

Završni odjeljak također sadrži prostor za različite generalne napomene, sumiranje saznanja, dodatne relevantne zabilješke i slično, a sve sa ciljem da instrument procjene potreba obezbijedi najbolju moguću sliku za donositelja odluka i poduzimaoce mjera zaštite i zbrinjavanja. Kao takav, ovaj instrument može imati poseban značaj i u eventualnim sudskim procesima.

Idealna situacija bi bila da OPNI popunjava upravo donositelj odluka u pojedinom slučaju djeteta u pokretu, a namijenjen je svim strukturama i profesionalcima koji u BiH imaju zakonska ovlaštenja da rade sa djecom i za dobrobit djece, posebno u smislu obezbjeđenja održivih aranžmana zaštite i zbrinjavanja.

Poželjno je da, u slučaju raspoloživosti informacija u okviru postojećih zvaničnih registara i baza podataka u zemlji, OPNI bude popunjavane koristeći takve resurse, da se izbjegne dupliranje procesa sakupljanja podataka o djetetu (izvodi iz baze podataka, kopije i sl. se mogu priložiti uz OPNI).

Preporučuje se da procesu popunjavanja OPNI instrumenta slijedi proces verifikacije sakupljenih podataka, kao svojevrsna forma kontrole kvaliteta procesa, i to na način da različite dvije osobe rade procjenu i verifikaciju, i da su njihovi osnovni lični podaci dostupni, kao i period rada na instrumentu.

Takođe, preporuka je da se dokumentacija koja se odnosi na procjenu čuva minimalno do punoljetstva djeteta.

²¹ U okviru ove publikacije skraćenica OPNI će biti korištena da se označi **O**brasci potpune **P**rocjene stanja djeteta u pokretu u BiH na liniji **N**ajboljeg **I**nteresa djeteta.

OBRAZAC POTPUNE PROCJENE U DUHU UTVRĐIVANJA NAJBOLJEG INTERESA DJETETA U POKRETU U BIH (OPNI)

UVODNI DIO	
REFERENTNI BROJ SLUČAJA: Upisujete interni organizacijski broj pod kojim se vodi slučaj	
PODACI O OSOBI KOJA ISPUNJAVA OBRAZAC (PROCJENITELJ)	
Puno ime i prezime:	
Organizacija/struktura u okviru koje se radi procjena najboljeg interesa djeteta u pokretu:	
Radna pozicija procjenitelja u okviru gore navedene strukture:	
Vrijeme i datum otpočinjanja procesa procjene: Vrijeme: <i>u formatu sat-minut</i> Datum: <i>u formatu dan/mjesec/godina</i>	
OSNOVNI PODACI O DJETETU	
1. Puno ime i prezime djeteta	
2. Nadimak (ukoliko postoji) <i>Upišite nadimak ili skraćenicu imena ukoliko postoji</i>	
3. Država i mjesto zadnjeg prebivališta <i>Upisuje se država/mjesto u kojem je dijete živjelo prije migracije, uz naznaku državljanstva ako se državljanstvo razlikuje od države prebivališta</i>	
4. Datum rođenja <i>Dan, mjesec, godina (ukoliko su dostupni samo djelimični podaci, upisuju se kao takvi)</i>	
5. Dob djeteta <i>Upišite dob djeteta na bazi datuma rođenja, a ukoliko nije poznat datum rođenja, upišite procjenu uzrasta djeteta</i>	
6. Spol djeteta: <i>Zaokružite</i>	M
	Ž
7. Maternji jezik	
8. Ostali jezici kojim se može komunicirati sa djetetom	

9. Komunikacija	Dobra: ☐ Otežana: jezičke poteškoće ☐ slušne i govorne poteškoće ☐ intelektualne poteškoće ☐ emotivno stanje ☐ Nemoguća: ne poznaje jezik ☐ slušne i govorne poteškoće ☐ odbija komunikaciju ☐		
10. Status <i>Zaokružite trenutni status djeteta među ponuđenim odgovorima</i>	Bez pratnje odraslih osoba	U pratnji roditelja (staratelja)	U pratnji odraslih osoba koje nisu roditelji/staratelji i koje su: Srodnici djeteta ☐ Nesrodnici djeteta ☐
PERIOD KOJI JE PRETHODIO MIGRACIJI			
<i>Pitanja u ovom odjeljku se odnose na period života djeteta prije odlaska od kuće, tj. odvajanja, samovoljno ili pod pritiskom</i>			
1. Porodična struktura u zemlji porijekla <i>Označite samo jedan od ponuđenih odgovora</i>	Porodica sa oba roditelja ☐ Život sa jednim roditeljem ☐ Život sa starateljem (srodnikom ili nesrodnikom) ☐ Život u ustanovi u okviru socijalne zaštite namijenjene djeci bez roditeljskog staranja ili u hraniteljskoj porodici ☐ Život u krugu maloljetnih srodnika ili nesrodnika (bez odraslih) ☐ Život na ulici usljed nepostojanja porodice ili rodbine koja se brine za dijete ☐ Život na ulici usljed nebrige porodice ☐		
2. Razlozi zbog kojih dijete nije živjelo u porodici sa oba roditelja, ukoliko je takva situacija indicirana u prethodnom odgovoru <i>(možete označiti više odgovora)</i>	Nepoznati roditelj/i ☐ Roditelj/i žive i rade daleko od doma ☐ Nasilni roditelj/i ☐ Roditelj/i nisu živi ☐ Roditelj/i razvedeni ili žive razdvojeno ☐ Roditelji ne žele da se brinu o djetetu ☐ Roditelji nisu sposobni da se brinu o djetetu ☐ Ostali razlozi (navedite): ☐ Razlozi nisu poznati ☐		

<p>3. Podaci o srođnicima</p> <p><i>Generalno se osvrnite na porodično stanje djeteta, uz navođenje dostupnih imena srođnika, njihove trenutne lokacije boravka i tipa srođstva.</i></p> <p><i>Dodajte i kratak opis odnosa te osobe i djeteta (npr. odnos ljubavi i pažnje; nepostojeći; neutralan; nasilan; zanemarujući odnos; odnos kombinacije pažnje i nasilja/zanemarivanja djeteta i sl.) na bazi cjelokupnih saznanja. Obratite pažnju i na vremenske okvire tog odnosa (npr. od rođenja u kontinuitetu; Trenutno nepostojeći; Nikad; Razdvojenost neko vrijeme pa ponovno spajanje i sl.)</i></p> <p><i>Posebno pažnju posvetiti odnosu sa roditeljima/starateljima, hraniteljima/zbrinjavateljima, braći i sestrama, te daljim srođnicima, ukoliko je moguće.</i></p>	
<p>4. Ukoliko je indicirano nasilje, navedite o kojem tipu nasilja nad djetetom se radi, uz napomenu u istoj rubrici ko je nasilnik</p> <p><i>Označite sve indicirane tipove nasilja.</i></p>	<p>Fizičko ☐</p> <p>Psihološko/emocionalno ☐</p> <p>Seksualno ☐</p> <p>Radna eksploatacija ☐</p> <p>Drugo (navedite): ☐</p>
<p>5. Ukoliko je indicirano zanemarivanje djeteta, označite o kojem sve tipu zanemarivanja je riječ navedite u odgovarajućoj rubrici ko je zanemarivao dijete</p> <p><i>(odnosi se na zanemarivanje od strane zakonskih staratelja)</i></p>	<p>Generalno nepostojanje podrške i nadzora ☐</p> <p>Povremeni periodi napuštanja djeteta iz različitih razloga, neprimjereni uzrastu djeteta ☐</p> <p>Nedostatak hrane, higijene i sl. ☐</p> <p>Nedostatak doma/sigurnog mjesta za život ☐</p> <p>Nedostatak medicinske njege bolesnog djeteta ili njege djeteta sa posebnim potrebama, usljed nemara roditelja ☐</p> <p>Nezadovoljene obrazovne potrebe djeteta usljed nemara roditelja ☐</p> <p>Drugo (navedite): ☐</p>

6. Fizička bezbjednost djeteta u mjestu boravka prije migracije	<p>Sigurno i stabilno okruženje ☐</p> <p>Neutralno - nije indicirano ni da je mjesto stabilno niti da je nesigurno za dijete ☐</p> <p>Postoji rizik za bezbjednost djeteta iako je situacija uglavnom stabilna (povremeni nemiri, politički nemiri i sl.) ☐</p> <p>Nesigurno i nestabilno mjesto (ratno stanje, stalna napetost i konflikti i sl.) ☐</p>
7. Pristup obrazovanju	<p>Redovno pohađanje škole ☐</p> <p>Neredovno pohađanje škole zbog velike udaljenosti škole od doma djeteta ☐</p> <p>Neredovno pohađanje škole usljed neredovnog rada škole (zbog nedostatka resursa potrebnih za rad, nastavničkih štrajkova i sl.) ☐</p> <p>Nepohađanje škole usljed slabog imovnog stanja porodice ☐</p> <p>Nepohađanje škole usljed radnih obaveza nametnutih djetetu ☐</p> <p>Nepohađanje škole usljed zabrane od strane roditelja/staratelja (navedite razloge zabrane u ovoj rubrici): ☐</p> <p>Nepohađanje škole usljed zanemarivanja djeteta ☐</p>
8. Obrazovni status djeteta	<p>Dijete je na jednakom stepenu obrazovanja sa vršnjacima, ili je malo ispred ili iza njih (do 1 godine) ☐</p> <p>Dijete nije na odgovarajućem stepenu obrazovanja u poređenju sa vršnjacima (zaostaje više od 1 i manje od 4 godine) ☐</p> <p>Dijete zaostaje u obrazovnom pogledu više od 4 godine ☐</p> <p>Dijete uopšte nije školovano ili je vremenski zanemarljivo pohađalo školu (npr. nedovoljno da zna čitati i pisati) ☐</p>

9. Pristup zdravstvenim uslugama prije migracije	Nije omogućen adekvatan pristup zdravstvenim uslugam ☐	
	Označite razloge:	Velika udaljenost zdravstvenih ustanova od mjesta stanovanja djeteta i prevozne teškoće ☐
		Zabrana pristupa sistemu zdravstvene zaštite od strane roditelja/staratelja ☐
		Dostupna samo tradicionalna zdravstvena zaštita (bez modernih struktura zdravstvene zaštite) ☐
	Ostalo (navesti detalje u ovoj rubrici): ☐	
	Omogućen adekvatan pristup zdravstvenim uslugama ☐	
10. Trenutno zdravstveno stanje djeteta	Zdravo dijete ☐	
<i>(U označenim rubrikama obavezno pojasniti o kojem tipu akutne ili hronične bolesti se radi, ako je slučaj)</i>	Nehronična/izlječiva bolest koja zahtijeva kratkoročnu medicinsku intervenciju ☐	
	Maloljetnička trudnoća ☐	
	Nehronična izlječiva bolest koja zahtijeva srednjeročnu intervenciju od nekoliko lječničkih pregleda (uključuje psihološke probleme) ☐	
	Kombinacija hroničnog i nehroničnog oboljenja ☐	
	Hronično oboljenje ☐	
	Dijete sa invaliditetom (navedite o kojem tipu invaliditeta, odnosno u poteškoće u psihofizičkom razvoju je riječ) ☐	
	Zloupotreba štetnih supstanci (alkohol, droge i sl.); Označite i ako postoji sumnja, uz napomenu u ovoj rubrici: ☐	

11. Radna angažovanost djeteta	Lakši rad ☐	
	<i>Ako je primjenjivo, označite tip lakšeg rada:</i>	Lakši rad u sopstvenom domaćinstvu (kuhanje, čišćenje i sl.) ☐
Lakši rad u tuđem domaćinstvu ☐		
Rad na poljoprivrednom gazdinstvu vlastite porodice i drugih osoba ☐		
Čuvanje druge srodničke ili nesrodničke djece ☐		
Ostalo (specificirajte u ovoj rubrici): ☐		
Teži rad ☐		
<i>Ako je primjenjivo, označite tip težeg rada:</i>	Teži rad u sopstvenom domaćinstvu (nošenje vode, cijepanje drva i sl.) ☐	
	Prosjačenje na ulicama ☐	
	Rad u tuđim domaćinstvima ☐	
	Rad na poljoprivrednom gazdinstvu vlastite porodice i drugih osoba ☐	
	Čuvanje druge srodničke ili nesrodničke djece ☐	
Ostalo (specificirajte u ovoj rubrici): ☐		
12. Obim radne angažovanosti djeteta (ukoliko je označen neki od odgovora u okviru pitanja broj 11) i primanje nadoknade za rad	Broj radnih dana sedmično: Prosječan broj sati rada po danu: Dijete je primalo naknadu za rad (ukoliko je slučaj, opišite tip i visinu naknade u okviru ove rubrike): ☐	

PERIOD ODVAJANJA I MIGRACIJE

13. Glavni razlozi za napuštanje doma (u zemlji porijekla ili unutar BiH)	Humanitarni razlozi (teško humanitarno stanje) ☐	
<i>Odaberite sve odgovore koji su prikladni, uz pojašnjenja po potrebi.</i>	<i>Ukoliko je primjenjivo označite vrstu humanitarnog razloga</i>	Elementarne nepogode (uz nemogućnost sistema da odgovori teškom humanitarnom stanju) ☐ Socio-politički razlozi (rat, politička nestabilnost i sl.) ☐
		Odbačenost djeteta/porodice u zajednici, bez obzira na razloge ☐
		Dijete napušteno od strane roditelja/staratelja (migrira u potrazi za boljim životom) ☐
		Bolest ili smrt roditelja/staratelja ☐
		Razvod/novi brak roditelja (dijete je po razvodu dodijeljeno roditelju sa kojim nema pozitivan odnos; ili dijete nema pozitivan odnos sa maćehom/očuhom) ☐
		Pogoršani porodični odnosi (potrebe djeteta nisu zadovoljene usljed poremećaja odnosa unutar porodice) ☐
		Dijete je direktna žrtva nasilja ili zanemarivanja (navedite ko je odgovoran): ☐
		Nasilje u porodici (gdje je dijete bilo indirektna žrtva i u stalnom strahu od nasilja) ☐
		Siromaštvo porodice i loši uslovi života generalno (nedostatak hrane, krova nad glavom, nemogućnost pohađanja škole iz materijalnih razloga i sl.) ☐
		U potrazi za medicinskom njegom (zbog nedostupnosti iste kod kuće) ☐
		U potrazi za boljim obrazovnim mogućnostima (usljed nepostojanja školstva ili zbog školstva ispod standarda) ☐
		Bijeg od prisilnog rada ☐
		Preuzimanje obaveze obezbjeđenja sredstava za život pod pritiskom roditelja/staratelja (pronalazak lokacije za rad, prosijačenje i sl.) ☐

	<p>Samovoljno preuzimanje obaveze obezbjeđivanja sredstava za život (bez pritiska od strane porodice) ☐</p> <p>Otmica (dijete je oteto, ali ne mora nužno biti svjesno tog čina; procjenjivač donosi zaključak) ☐</p> <p>Radoznalost/avanturizam ☐</p> <p>Slučajno odvajanje od staratelja/roditelja u toku migracije porodice ☐</p> <p>Potencijalna žrtva trgovine ljudima* ☐</p> <p>Dijete u sukobu sa zakonom ☐</p> <p>Drugo (navedite razloge): ☐</p>
<p><small>* Za ovo se može koristiti „Set indikatora za unapređenje identifikacije djece-žrtava trgovine ljudima u BiH“, razvijen u okviru nacionalne mreže dnevnih centara za djecu uključenu u život i/ili rad na ulici u BiH, u uskoj saradnji sa centrima za socijalni rad. Ovaj dokument je prihvaćen i od strane Ministarstva sigurnosti Bosne i Hercegovine kao vodič za profesionalce koji rade sa djecom u različitim sektorima i dostupan je na www.bihat.ba i www.zemljadjece.org.</small></p>	
<p>14. Osnovni razlozi i namjere boravka u BiH, ili na određenoj lokaciji unutar BiH u slučaju unutrašnje migracije</p> <p><i>Odaberite sve relevantne odgovore, uz pojašnjenja po potrebi unutar označenih rubrika.</i></p>	<p>Prolazak kroz zemlju radi odlaska u drugu državu ☐</p> <p>Pronalazak rodbine radi posjete ili namjere da ostane živjeti sa rodbinom ☐</p> <p>Potruga za poslom ☐</p> <p>Potruga za medicinskom njegom ☐</p> <p>Uključenje u obrazovni sistem ☐</p> <p>Nabavka određenih potrepština za dijete i/ili porodicu ☐</p> <p>Slučajno ☐</p> <p>Potencijalna žrtva trgovine ljudima (ref. Set indikatora za unapređenje identifikacije djece-žrtava trgovine ljudima u BiH) ☐</p> <p>Potruga za lokacijom prosjačenja ili rad na ulici ☐</p> <p>Dječija prostitucija; označite i u slučaju nepotvrđene sumnje uz napomenu u ovoj rubrici ☐</p> <p>Kriminalne namjere (provale, krađe i dr.); označite i u slučaju nepotvrđene sumnje uz napomenu u ovoj rubrici ☐</p>

	<p>Sklapanje bračne ili vanbračne zajednice; označite i u slučaju nepotvrđene sumnje, uz navođenje detalja o partneru ☐</p> <p>Drugo (navedite): ☐</p>						
<p>15. Trajanje migracije do sadašnje lokacije</p> <p><i>Navedite koliko dana/mjeseci je trajalo kretanje; navesti ukoliko dijete nije u mogućnosti dati odgovor, uz mogući razlog</i></p>							
<p>16. Trajanje boravka u BiH</p> <p><i>Odaberite jednu opciju</i></p>	<p>Nepoznato (dijete/porodica nema plan boravka) ☐</p> <p>Zavisno od razvoja situacije ☐</p> <p>Dok ciljevi migracije ne budu realizovani (npr. dok dobije zdravstvenu njegu, ostvari određenu zaradu, dok ne pređe u drugu državu i sl.) ☐</p> <p>Trajni ostanak ☐</p>						
<p>17. Saputnici djeteta</p> <p><i>Odaberite sve relevantne opcije</i></p>	<table border="1"> <tr> <td data-bbox="719 1202 884 1512">Bez pratnje odraslih</td> <td data-bbox="884 1202 1131 1512"> <p>Samostalno ☐</p> <p>Sa drugom djecom ☐</p> <p><i>Ovdje navedite uzrast ostale djece:</i></p> </td> <td data-bbox="1131 1202 1375 1512"> <p>Srodnici ☐</p> <p><i>Ovdje navedite tip srodstva:</i></p> <p>Nesrodnici ☐</p> </td> </tr> <tr> <td data-bbox="719 1512 884 2020">U pratnji odraslih osoba</td> <td colspan="2" data-bbox="884 1512 1375 2020"> <p>Roditelji/staratelji ☐</p> <p><i>Ovdje navedite osnovne relevantne podatke (koji roditelj, ime i sl.):</i></p> <p>Braća/sestre ☐</p> <p><i>Navedite detaljnije podatke (ime, spol i drugi relevantni podaci):</i></p> </td> </tr> </table>	Bez pratnje odraslih	<p>Samostalno ☐</p> <p>Sa drugom djecom ☐</p> <p><i>Ovdje navedite uzrast ostale djece:</i></p>	<p>Srodnici ☐</p> <p><i>Ovdje navedite tip srodstva:</i></p> <p>Nesrodnici ☐</p>	U pratnji odraslih osoba	<p>Roditelji/staratelji ☐</p> <p><i>Ovdje navedite osnovne relevantne podatke (koji roditelj, ime i sl.):</i></p> <p>Braća/sestre ☐</p> <p><i>Navedite detaljnije podatke (ime, spol i drugi relevantni podaci):</i></p>	
Bez pratnje odraslih	<p>Samostalno ☐</p> <p>Sa drugom djecom ☐</p> <p><i>Ovdje navedite uzrast ostale djece:</i></p>	<p>Srodnici ☐</p> <p><i>Ovdje navedite tip srodstva:</i></p> <p>Nesrodnici ☐</p>					
U pratnji odraslih osoba	<p>Roditelji/staratelji ☐</p> <p><i>Ovdje navedite osnovne relevantne podatke (koji roditelj, ime i sl.):</i></p> <p>Braća/sestre ☐</p> <p><i>Navedite detaljnije podatke (ime, spol i drugi relevantni podaci):</i></p>						

	<p>Dalji srodnici ☐</p> <p><i>Navedite osnovne relevantne podatke:</i></p>
	<p>Nesrodnici ☐</p> <p><i>Navedite osnovne relevantne podatke:</i></p>
<p>18. Nasilje tokom migracije</p> <p><i>Označiti sve relevantne opcije, u slučaju potvrđenog nasilja ili sumnje na nasilje, uz dodatno pojašnjenje u rubrici.</i></p> <p><i>Posebno napomenite u odgovarajućoj rubrici ukoliko je dijete svjedočilo nekom od oblika nasilja iako nije bilo direktna žrtva nasilja tokom migracije.</i></p>	<p>Ne postoji sumnja ☐</p> <p>Fizičko nasilje (dijete je fizički maltretirano, prisiljavano na fizički eksploatativan rad i sl.) ☐</p> <p>Psihološko nasilje (dijete je putovalo u strahu i pod prijetnjama i sl.) ☐</p> <p>Seksualno nasilje (dijete je tokom puta pružalo seksualne usluge zarad prebacivanja i preživljavanja na putu) ☐</p> <p>Ekonomska eksploatacija (dijete je tokom puta prisiljavano na rad, prosijačenje i sl.) ☐</p>
PERIOD NAKON MIGRACIJE I TRENUTNO STANJE	
<p>19. Trenutni oblik zbrinjavanja</p> <p><i>Kod odabrane opcije, u istoj rubrici navedite sa kim je dijete smješteno (sa cijelom porodicom, roditeljima/starateljima, braćom/sestrama, itd.)</i></p>	<p>Imigracioni centar ☐</p> <p>Prihvatište za djecu bez adekvatne roditeljske brige ☐</p> <p>Izbjeglički centar ☐</p> <p>Azilantski centar ☐</p> <p>Readmisioni centar ☐</p> <p>Sigurna kuća ☐</p> <p>Iznajmljeni smještaj ☐</p> <p>Smještaj kod rodbine (bez naknade) ☐</p>

	<p>Smještaj kod nesrodnika ☐ (bez roditelja/staratelja, bez naknade za smještaj)</p> <p>Vjerski objekat ☐</p> <p>Na ulici ☐</p> <p>Drugo (specificirajte ovdije) ☐</p>
<p>20. Pristup obrazovanju</p> <p><i>Ukoliko dijete pohađa bilo kakav oblik obrazovanja, označite odgovarajuću rubriku i objasnite.</i></p> <p><i>U slučaju da je dijete uključeno u školu, obavezno navedite da li ima nekih poteškoća u pohađanju i praćenju nastave</i></p>	<p>Nije uključeno, nema potrebne dokumente ☐</p> <p>Nije uključeno zbog jezičkih barijera, ima potrebne dokumente ☐</p> <p>Nije uključeno zbog poteškoća u tjelesnom i mentalnom razvoju, ima potrebne dokumente ☐</p> <p>Nije uključeno iz drugih razloga, ima potrebne dokumente ☐</p> <p>Čeka na uključenje, ima potrebne dokumente (u postupku) ☐</p> <p>Uključeno u državni školski sistem ☐</p> <p>Uključeno u privatnu školu ☐</p> <p>Pohađa neformalnu zanatsku ili drugu vrstu obuke ☐</p> <p>Drugo (navedite) ☐</p>
<p>21. Pristup zdravstvenoj zaštiti</p>	<p>Samo hitna pomoć (nema zdravstveno osiguranje) ☐</p> <p>Pristup ustanovama primarne i sekundarne zaštite (regulisano zdravstveno osiguranje) ☐</p> <p>Regulisanje zdravstvenog osiguranja u postupku ☐</p> <p>Ostvaruje pristup ustanovama zdravstvene zaštite u BiH plaćanjem usluga ☐</p>

<p>22. Trenutna radna angažovanost djeteta</p>	<p>Dijete ne radi ili minimalno radi uz dovoljno vremena za školu, odmor i igru ☐</p> <p>Povremeni rad koji nije eksploativnog tipa (rutinski i uzrastu prilagođeni poslovi vezani za domaćinstvo i sl.) ☐</p> <p>Eksploativni rad (rad koji ugrožava djetetov fizički, psihički i/ili socijalni razvoj) ☐</p>
<p>23. Ispunjenost slobodnog vremena djeteta</p> <p><i>Označite odgovarajuću opciju a u odgovarajućoj rubrici možete upisati i dodatnu napomenu</i></p>	<p>Djetetu su dostupni odgovarajući sadržaji ispunjenja slobodnog vremena, igračke i edukativni materijali, prilagođeni uzrastu i ostalim karakteristikama i kapacitetima djeteta ☐</p> <p>Dijete nema pristup organizovanim aktivnostima u slobodno vrijeme, ali su mu dostupne igračke i edukativni materijali, prilagođeni uzrastu i ostalim karakteristikama i kapacitetima djeteta ☐</p> <p>Dijete nema pristup organizovanim sadržajima za ispunjenje slobodnog vremena, niti materijale i igračke prilagođene uzrastu i ostalim karakteristikama i kapacitetima djeteta ☐</p>
<p>24. Trenutna bezbjednost djeteta</p> <p><i>Pojasniti bezbjednosnu situaciju u samom smještajnom prostoru, kao i u široj zajednici</i></p>	<p>Bezbjedno, bez evidentne opasnosti po dijete ☐</p> <p>Stalna opasnost za dijete ili grupu u kojoj dijete boravi izvana (objasnite u ovoj rubrici o kakvoj opasnosti izvana se radi): ☐</p> <p>Nasilje unutar rezidencijalnog smještaja (objasnite o kakvom se nasilju radi i ko je počinitelj): ☐</p> <p>Diskriminatorski odnos zajednice prema djetetu ili grupi u kojoj dijete boravi, bez obzira na razloge (unutar smještaja ili izvan) (obavezno pojasniti ako je slučaj): ☐</p> <p>Drugo (pojasnite ovdje) ☐</p>

25. Odnos sa vršnjacima	<p>Dijete ima prijatelje (pojasnite ispod karakteristike odnosa; bliskost i sl.) ☐</p> <p>Dijete nema prijatelje (pojasnite ispod zašto) ☐</p>
26. Posebne potrebe djeteta	<p>Posebna ishrana (navesti ispod zašto je i koji tip posebne ishrane potreban) ☐</p> <p>Specifični zdravstveni i medicinski zahtjevi (ispod navesti ako je djetetu potrebno npr. ortopedsko ili drugo medicinsko pomagalo, stalni/povremeni medicinski nadzor, pratnja odrasle osobe radi zdravstvenog stanja, transport do zdravstvene ustanove stalno ili povremeno, lijekovi, itd.) ☐</p> <p>Specifično odijevanje (ispod navesti razloge i način odijevanja) ☐</p> <p>Poseban način komunikacije (ispod navedite detalje: npr. potrebno prevođenje jezika, tumač za gluhočujne osobe i sl.) ☐</p> <p>Ima specifične vjerske potrebe (ispod navesti o kojim se potrebama radi) ☐</p> <p>Ima specifične kulturološke potrebe (ispod pojasnite) ☐</p> <p>Druge specifične potrebe (ispod objasnite o kojim se posebnim potrebama radi) ☐</p>
27. Mogući efekti promjene lokacije	<p>Ne očekuju se nikakvi posebni efekti po dijete ☐</p> <p><i>Označite predviđanje efekata u slučaju premještanja djeteta iz bliskog okruženja/strukture koja trenutno brine o djetetu</i></p> <p>Poremećaj dječijeg psihičkog, kulturnog i/ili kognitivnog razvoja, privremenog karaktera, bez dugoročnih posljedica ☐</p> <p>Trajni negativni efekti po psihički, kulturni i/ili kognitivni razvoj djeteta (izuzetne, rijeđe situacije) ☐</p>

STAVOVI DJETETA I OSTALIH RELEVANTNIH AKTERA VEZANO ZA DUGOROČNIJI ARANŽMAN ZBRINJAVANJA DJETETA	
A. STAVOVI I MIŠLJENJE DJETETA	
<p>Želje i preferencije djeteta</p> <p><i>Procjenjivač u ovom dijelu treba pristupiti sa posebnom pažnjom i zabilježiti sva relevantna zapažanja o odgovorima i motivaciji djeteta, posebno ako je primjetna kolizija sa informacijama prikupljenim u drugim djelovima upitnika.</i></p>	<p>Hitna reunifikacija: povrat u porodicu ili drugu strukturu koja je brinula za dijete u zemlji/mjestu porijekla ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: dijete želi povrat u zemlju/mjesto porijekla nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod srodnika u BiH ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u porodici u BiH (usvojenje, hraniteljstvo i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>
B. STAVOVI RODITELJA/STARATELJA (UKLJUČUJUĆI OČUHA/MAĆEHU AKO JE SLUČAJ)	
<p>29. Mišljenje i stavovi majke</p> <p>Termin „majka“ odnosi se na biološku majku, usvojiteljicu, ženskog staratelja, ili maćehu</p> <p><i>Procjenjivač u ovom dijelu treba pristupiti sa posebnom pažnjom i zabilježiti sva relevantna zapažanja o odgovorima i motivaciji majke, posebno ako je primjetna kolizija sa informacijama prikupljenim u drugim djelovima upitnika.</i></p>	<p>Hitna reunifikacija: majka želi da odmah bude spojena sa djetetom ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: majka želi povrat djeteta u zemlju/mjesto porijekla i spajanje sa djetetom, ali nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod srodnika u BiH ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u BiH (usvojenje, hraniteljstvo i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>

<p>30. Mišljenje i stavovi oca</p> <p>Termin „otac“ odnosi se na biološkog oca, usvojitelja, muškog staratelja, ili očuha</p> <p><i>Procjenjivač u ovom dijelu treba pristupiti sa posebnom pažnjom i zabilježiti sva relevantna zapažanja o odgovorima i motivaciji oca, posebno ako je primjetna kolizija sa informacijama prikupljenim u drugim dijelovima upitnika.</i></p>	<p>Hitna reunifikacija: otac želi da odmah bude spojen sa djetetom ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: otac želi povrat djeteta u zemlju/mjesto porijekla i spajanje sa djetetom, ali nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod srodnika u BiH ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u BiH (usvojenje, hraniteljstvo i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>
---	---

C. MIŠLJENJA I STAVOVI OSOBA BLISKIH DJETETU

Ovaj dio se tiče svih onih osoba za koje se procjenjuje da su bliske djetetu: starija braća /sestre, dalji srodnici, socijalni radnik, učitelj, trenutni pružalac usluge zbrinjavanja i sl. ukoliko je primjenjivo.

Preporučuje se da procjena uključi do dvije osobe bliske djetetu, uz navođenje osnovnih podataka (ime, kontakt podaci, priroda odnosa sa djetetom i sl.)

<p>31. Mišljenja i stavovi bliske osobe br. 1</p> <p>(upisati osnovne i kontakt podatke ovdje)</p> <p><i>Procjenjivač u ovom dijelu treba pristupiti sa posebnom pažnjom i zabilježiti sva relevantna zapažanja o odgovorima i motivaciji bliske osobe br. 1, posebno ako je primjetna kolizija sa informacijama prikupljenim u drugim dijelovima upitnika.</i></p>	<p>Hitna reunifikacija: povrat u porodicu ili drugu strukturu koja je brinula za dijete u zemlji/mjestu porijekla ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: povrat u zemlju/mjesto porijekla nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod srodnika u BiH ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u porodici u BiH (usvojenje, hraniteljstvo i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>
---	---

<p>32. Mišljenja i stavovi bliske osobe br. 2 (upisati osnovne i kontakt podatke ovdje)</p> <p><i>Procjenjivač u ovom dijelu treba pristupiti sa posebnom pažnjom i zabilježiti sva relevantna zapažanja o odgovorima i motivaciji bliske osobe br. 2, posebno ako je primjetna kolizija sa informacijama prikupljenim u drugim djelovima upitnika.</i></p>	<p>Hitna reunifikacija: povrat u porodicu ili drugu strukturu koja je brinula za dijete u zemlji/mjestu porijekla ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: povrat u zemlju/mjesto porijekla nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod srodnika u BiH ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u porodici u BiH (usvojenje, hraniteljstvo i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>
---	---

D. MIŠLJENJA I STAVOVI OSOBE KOJA JE POTENCIJALNI NOSILAC ALTERNATIVNOG ZBRINJAVANJA

Ovaj dio se odnosi na osobu koja ima potencijal za alternativno zbrinjavanje djeteta (npr. srodnik djeteta koji živi u BiH), bez obzira na to ko je tu osobu identifikovao. Pitanje br. 33 dodatno kopirati u okviru ovog upitnika, ukoliko se ukaže potreba da se intervjuiše nova preporučena osoba.

<p>33. Ovdje upisati osnovne i kontakt podatke intervjuisane osobe koja je potencijalni nosilac zbrinjavanja djeteta</p>	<p>Hitna reunifikacija: povrat u porodicu ili drugu strukturu koja je brinula za dijete u zemlji/mjestu porijekla ☐</p> <p>Odgođena reunifikacija: povrat u zemlju/mjesto porijekla nakon što budu otklonjeni razlozi migracije ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje u zemlji/mjestu porijekla (povratak, ali ne u porodicu/strukturu u kojoj je dijete živjelo prije migracije) ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod mene, kao srodnika u BiH ☐</p> <p>Zbrinjavanje kod drugog srodnika u BiH (navesti ovdje kontakt detalje preporučenog) ☐</p> <p>Alternativno zbrinjavanje kroz sistem socijalne i dječije zaštite u BiH (usvojenje, hraniteljstvo, SOS dječija sela i sl.) ☐</p> <p>Drugo (pojasniti ovdje) ☐</p>
--	--

DODATNE RELEVANTNE ZABILJEŠKE

Ovaj blok je slobodnog formata i služi da se zabilježe sve informacije koje su relevantne za procjenu najboljeg interesa djeteta u pokretu, a koje nisu pokrivena ili su nedovoljno pokrivena gore navedenim pitanjima.

U ovom dijelu treba sumirati i navesti najbitnije informacije koje se odnose na odabir aranžmana dugoročnijeg zbrinjavanja djeteta (povratak u zemlju porijekla, povratak u porodicu, mogućnosti alternativnog zbrinjavanja, itd.) bez obzira na prethodno upisane informacije.

DA LI JE DIJETE AKTIVNO PARTICIPIRALO U PROCESU PROCJENE?

ZAKRUŽITE JEDAN OD PONUĐENIH ODGOVORA:

DA**NE**

Napomene vezane za participaciju djeteta u procesu procjene:

DA LI SU ZAKONSKI STARATELJI SARAĐIVALI U PROCESU PROCJENE?

Roditelj/staratelj (ime, srodstvo)	Nedostupan	Nije sarađivao/la	Djelomično sarađivao/la	Potpuno sarađivao/la

Napomene vezane za saradnju roditelja/staratelja u procesu procjene:

VRIJEME I DATUM ZAVRŠETKA PROCJENE**Vrijeme** (sat/min): ____:____**Datum:** ____ / ____ / _____**IME I PREZIME PROCJENITELJA (ŠTAMPANIM SLOVIMA)****SVOJERUČNI POTPIS PROCJENITELJA****KONTROLA KVALITETA PROCESA PROCJENE**IZVRŠITELJ VERIFIKACIJE OPNI OBRAZCA

IME I PREZIME:

POZICIJA U OKVIRU PROCJENITELJSKE STRUKTURE:

DATUM POČETKA I DATUM ZAVRŠETKA VERIFIKACIJE:

____ / ____ / _____ do ____ / ____ / _____

SVOJERUČNI POTPIS VERIFIKATORA:

VERIFIKACIJA OPNI INSTRUMENTA

Verifikacija predstavlja proces potvrđivanja informacije kao ispravne i potpune, i predstavlja kontrolu kvaliteta prethodno provedenog procesa ispunjavanja OPNI instrumenta. Verifikaciju može izvršiti i sam procjenitelj, ali je poželjno da verifikator bude druga osoba. Od posebnog značaja je provjera registracijskih podataka o djetetu (kao što su: odakle je dijete, identifikacija roditelja i sl.). Za potrebe verifikacije preporučuje se potvrđivanje informacija iz nekoliko izvora, ukoliko je moguće. Komunikacija sa izvorima verifikacije informacije (sa npr. roditeljima, pružateljima usluga, srodnicima i sl.) može se obaviti putem telekomunikacija, virtuelno ili lično.

U odgovornosti je verifikatora da uloži maksimalan napor u provjeri odgovora koji se odnose na pitanja pod brojem 1, 3-6, 11-14, i 18 u okviru OPNI instrumenta.

Verifikacija se vrši označavanjem jednog od tri polja za svako pitanje koje zahtijeva verifikaciju informacije:

REZULTATI PROVJERE I VERIFIKACIJE PITANJA BROJ: (upisati broj pitanja koje se verificuje ili polje verifikacije ubaciti uz odgovarajuće pitanje u tabeli OPNI)
● Potvrđeno (potpuna i istinita informacija)
● Odbijeno (nepotpuna ili neistinita informacija; prekrižiti neispravnu informaciju i unijeti u odgovor ispravnu, ukoliko je ista obezbijeđena u procesu verifikacije)
● Provjera neprovodiva (svi pokušaji provjere su bili bezuspješni; informaciju smatrati ispravnom osim ako ne postoji razlog da se vjeruje da je informacija netačna)

Preporuka svim nadležnim službama odnosi se na razvoj funkcionalnih informatičkih rješenja za korištenje OPNI instrumenta, kako bi proces popune upitnika, manipulacije podacima i kasnije verifikacije istih bio pojednostavljen i praktičniji.

KORIŠTENJE OPNI INSTRUMENTA KOD DONOŠENJA ODLUKA O ODRŽIVOM RJEŠENJU ZA DIJETE U POKRETU

Nakon ispunjavanja i verifikacije, OPNI instrument predstavlja bazu podataka koja može značajno pomoći nadležnom službeniku u donošenju ispravne odluke za dijete na liniji najboljeg interesa djeteta. Način donošenja odluka može biti zasnovan i na algoritmu ili matrici koja nizom pitanja, čiji su odgovori sadržani u informacijama datim u okviru OPNI instrumenta, vodi donosioca odluke ka jednom od mogućih, prethodno definisanih, održivih rješenja za dijete u pokretu.

Umjesto kraja

Set materijala koji je predstavljen u ovoj i pratećim publikacijama nudi profesionalcima koji rade u sistemu dječije zaštite usmjerene na djecu u pokretu u BiH nove pristupe za organizaciju tog rada, usmjerene na poboljšanje kvaliteta usluga koje se nude djeci. Oni se uglavnom odnose na promjene koje je potrebno postići u perspektivi posmatranja djeteta u procesu zaštite, svijest o pravima djeteta i razumijevanje osnovnih principa koji se ogledaju u nediskriminaciji, pravu na život opstanak i razvoj, na principu zadovoljavanja najboljeg interesa djeteta i njegovom pravu da u tom procesu aktivno i efektivno učestvuje u skladu sa svojim mogućnostima. Odnose se na promjene u organizaciji rada, koji treba da polazi od potreba djeteta, a ne od rigidnih procedura i administrativnih uslovljenosti. Odnose se, ponajprije na promjene u pristupu djetetu, koje zahtijevaju da se sagledaju svi aspekti njegove ličnosti, psihički, fizički i emocionalni status djeteta, sve okolnosti koje imaju uticaj na trenutno stanje u kojem se našlo dijete. Kako su te okolnosti i njihovi uticaji veoma kompleksni kada govorimo o djeci u pokretu, pokušali smo da pronađemo, kreiramo i ponudimo alate uz koje je moguće lakše postići ove promjene. Identifikacijom stanja u zakonodavstvu i sistemu usluga, kroz istraživačke aktivnosti, a sa posebnom pažnjom posvećenom direktnim dječijim iskustvima, identifikovali smo slabe tačke u sistemu i ponudili okvire za organizaciju boljih usluga i praksi. Ovi okviri tiču se programiranja zasnovanog na pravima djeteta, uspostavljanju novih partnerstava i sa samom djecom i sa drugim pružaocima usluga, boljem korištenju resursa i kontroli kvaliteta usluga.

Kako se radi o promjeni svijesti, razumijevanju prava djeteta i usklađivanju rada sa potrebama djeteta, ove promjene ne zahtijevaju mnogo sredstava, ali traže volju i posvećenost profesionalaca koji se suočavaju sa ograničenjima sistema dječije zaštite u BiH. Traže, naime, da se svakom djetetu koje se nađe u procesu migracija pristupi pojedinačno i da se, uzimajući u obzir sve okolnosti i dječije kapacitete, svaki put krene iz početka, ali uvijek sa istim ciljem, a to je zadovoljavanje najboljeg interesa djeteta i približavanje stanju blagostanja, na koje svako dijete ima pravo.

Kao profesionalci u različitim oblastima, koje imaju uticaja kako na život djece u migracijama, tako i na život sve ostale djece, imamo dužnost i obavezu da svoju volju i raspoložive resurse i znanja stavimo u funkciju optimalne zaštite djece koja za tom zaštitom imaju potrebu.

Nadamo se da će vam ovaj set materijala dati jasne smjernice za unapređenje rada na zaštiti prava sve djece, a naročito one koja su najosjetljivija i suočavaju se sa različitim poteškoćama uz minimalne mehanizme zaštite i podrške. Ostaje samo da vam poželimo mnogo sreće u radu i da vam se zahvalimo zato što činite ovaj svijet ljepšim mjestom za svu djecu.

Здраво да сте
Hi Neighbour

Save the Children